

BSOBAC - Bacheloroppgave med forskningsmetode

En kvalitativ studie av
«Samfunnsstraffens rehabiliterende effekt, sett fra ansattes perspektiv»

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Bachelor i sosialt arbeid

UiS/ 16.05.2021

Kandidatnummer: 7195

Antall ord: 13178

Innholdsfortegnelse

1. Innledning.....	3
1.1 Bakgrunn for valg av tema	3
1.2 Presentasjon av problemstilling	3
1.3 Begrepsavklaringer.....	4
1.4 Forforståelse	4
1.5 Sosialfaglig relevans	5
1.6 Formål med oppgaven.....	6
1.7 Studiens oppbygning	6
2.Kontekst	6
2.1 Kriminalomsorgen.....	7
2.2 Straff som endrer	7
2.2.1 Endring på organisasjonsnivå.....	8
2.2.2 Endring for domfelte	10
2.3 Straffegjennomføring i samfunnet.....	11
2.3 Samfunnsstraffens innhold og rammeverk.....	12
2.3.1 Programvirksomhet	13
3. Teoretisk perspektiv	13
3.1 Stigma.....	13
3.1.2 Stemplingsteori:	15
3.2. Sosialkonstruksjon	15
3.2.1 Sosiale avvik	16
3.3 Empowerment	18
4. Metode.....	19
4.1 Hva er metode	19
4.2 Valg av metode.....	20
4.3 Valg av informanter.....	20

4.4 Datainnsamling.....	21
4.5 Forskningsetikk	22
4.6 Analyse.....	24
5. Presentasjon av funn og drøfting.....	25
5.1 Rehabilitering som begrep	25
5.2 Fleksibilitet.....	27
5.3 Tverretatlig samarbeid.....	30
5.4 Endring	32
5.5 Arbeidstrening	36
6. Oppsummering og konklusjon	39
Litteraturliste.....	42
Vedlegg.....	
1. Søknad om forskningstillatelse	
2. Intervjuguide	
3. Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	
4. Godkjenning fra NSD	

1. Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Interessen for temaet til denne bacheloroppgaven kom på bakgrunn av erfaring som praksisstudent og ansatt ved Rogaland friomsorgskontor, heretter omtalt som friomsorgen. Jeg startet min praksisperiode våren 2021, og fikk tilbud om deltidsarbeid etter endt praksisopphold, noe jeg takket gledelig ja til. Jeg er per dags dato ansatt i et 60% vikariat ved Rogaland friomsorgskontor, og i den forbindelse har jeg arbeidet med flere typer straffegjennomføring, herunder samfunnsstraff.

Gjennom min praksis- og arbeidserfaring har jeg opparbeidet en særlig interesse for studiens tema, da jeg opplevde at det i stor grad var behov for å tilrettelegge i samfunnsstraffens innhold for å oppnå god rehabilitering hos domfelte. Jeg ble dermed interessert i å finne mer ut av temaet, og etter et kjapt søk på internett, fant jeg at det var lite nyere forskning på området. Dette satte i gang en tankeprosess hos meg hvor jeg ble enda mer nysgjerrig på emnet.

Jeg ønsker å undersøke hvordan ansatte i friomsorgen opplever muligheten til, og nytteeffekten av rehabilitering i samfunnsstraffens innhold. Med det som utgangspunkt, vil jeg også se på rehabilitering i samfunnsstraff i lys av kriminalomsorgens nye virksomhetsstrategi «straff som endrer».

1.2 Presentasjon av problemstilling

For å belyse temaet beskrevet ovenfor har jeg valgt følgende problemstilling:

«På hvilken måte opplever ansatte i friomsorgen at samfunnsstraff kan ha en rehabiliterende effekt?»

Jeg ønsker gjennom dette spørsmålet å legge vekt på hva sosialarbeidere kan bidra med, hvilken kompetanse som kreves og hvilke metoder som kan benyttes for å oppnå optimal rehabiliterings- og endringsprosess i straffegjennomføringen. I den forbindelse har jeg opparbeidet følgende underspørsmål:

«Hvordan kan sosialarbeidere bidra og tilrettelegge for rehabilitering i straffegjennomføring med samfunnsstraff?»

«Hvordan kan rehabiliteringsarbeidet bidra med endring hos domfelte?»

1.3 Begrepsavklaringer

Rehabilitering: Har som formål å oppnå best mulig fysiske, psykiske eller sosiale funksjons- og mestringsevner. Det innebærer ulike tiltak for å oppnå en selvstendig, kriminalitetsfri og positiv tilværelse, med deltagelse i utdanning og arbeidsliv, sosialt og i samfunnet.

Straff: En straffereaksjon er den strafferettslige avgjørelsen som er rettskraftig avgjort enten av domstol eller påtalemyndighet. Straffegjennomføringen administreres av kriminalomsorgen eller konfliktrådene (Meld. St. 39 (2020–2021), s. 50).

Straffegjennomføring: Å sone en straff i fengsel eller i samfunnet.

Samfunnsnyttig tjeneste: Den største delen av samfunnsstraffen brukes til samfunnsnyttig tjeneste, som skal være ulønnet arbeid for frivillige organisasjoner eller i offentlig sektor.

Friomsorgen: Tidligere «kriminalomsorg i frihet». Den etat som utfører enhver straffegjennomføring utenfor fengsel.

Domfelt: Benevnelsen omfatter alle som soner en straff, uavhengig om det er i frihet eller i fengsel.

Sosialarbeider: I denne oppgaven omtales det som enhver saksbehandler som arbeider miljøterapeutisk med domfelte, uavhengig av utdanning.

Programvirksomhet: Ulike tilbud om program eller undervisning som gjennomføres i grupper eller individuelt som et rehabiliterende tiltak i kriminalomsorgen.

1.4 Forforståelse

Som ansatt ved Rogaland friomsorgskontor har jeg på forhånd en viss forståelse for emnet.

Det er min oppfatning at sosialarbeidere har en betydelig rolle for domfeltes rehabiliterende prosess. Det innebærer at ansatte stadig må utvikle seg selv og egen kompetanse, lete etter fleksible muligheter, samt være noe kreativ når det gjelder å sette opp en straffegjennomføring som skal være rehabiliterende for den enkelte. Til tross for min bakgrunn og interesse for emnet, har jeg forsøkt å legge egen forståelse bort i dette forskningsprosjektet. Mine egne erfaringer kan likevel i noen grad ha påvirket utformingen av intervju spørsmål og teorivalg.

1.5 Sosialfaglig relevans

Kriminalomsorgsdirektoratet utarbeidet en ny virksomhetsstrategi for hele kriminalomsorgen som trådte i kraft i 2021 med visjon «straff som endrer». Kriminalomsorgen har som sitt fremste samfunnsoppdrag å utføre straffegjennomføring på en måte som betrygger samfunnet og motvirker straffbare handlinger (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 7). Samtidig heter det i kriminalomsorgens retningslinjer, herunder i St. meld. nr. 37 at straffegjennomføring skal være rehabiliterende og redusere tilbakefall til ny kriminalitet (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 8–9). Det skal videre tilrettelegges for at lovbrutere selv skal gjøre innsats for å endre sitt kriminelle handlingsmønster (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 7). Endringsarbeid er en sentral del av sosialt arbeid, noe som også fremgår av fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere, heretter omtalt som FO sin globale definisjon av sosialt arbeid: «Sosialt arbeid er et praksisbasert yrke og en akademisk disiplin som fremmer sosial endring og utvikling, sosialt samhold, myndiggjøring og frigjøring av mennesker» (Fellesorganisasjonen, 2017).

Norsk straffegjennomføringen bygger på tanken om solidaritet med de svake i samfunnet. (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 17). Solidaritetsprinsippet er forankret FO`s yrkesetiske grunnlagsdokument, og handler om erkjennelsen av at mennesker er avhengig av hverandre, og som profesjonsutøver skal man alltid ivareta brukerens rettigheter og arbeide for bedre levekår for utsatte grupper (Fellesorganisasjonen, 2019, s. 5). Fra profesjonsutøveren krever solidaritetsprinsippet også en holdning om å stille seg i søster eller broderskap til sine klientgrupper. Sosialt arbeid handler om å hjelpe mennesker og marginaliserte grupper ut av en vanskelig livssituasjon samt å påvirke samfunnsforhold som bidrar til sosial ulikhet (Levin, 2015, s. 41). De fleste brukere kriminalomsorgen skal ta hånd om tilhører slike vanskeligstilte

eller marginaliserte grupper i samfunnet (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 21).

Kriminalomsorgen bygger på et humanistisk menneskesyn hvor mennesket ses på som unikt og ukrenkelig i seg selv. Det innebærer at domfelte selv skal være aktør i eget liv både under og etter straffegjennomføringen (Meld. St. 12 (2014-2015), s. 32). De fleste behandlingstiltak for utsatte grupper har som mål at mottakeren på best mulig måte skal mestre sin egen hverdag, noe som kommer sterkt til synet i rehabiliteringsfokuset i kriminalomsorgen.

Som beskrevet ovenfor er sentrale prinsipper for sosialt arbeid også grunnleggende verdier innen kriminalomsorgens arbeidsetikk. Å undersøke rehabilitering i samfunnsstraff vil derfor være svært aktuelt for en sosionom og ha betydelig relevans for sosialfaglig arbeid.

1.6 Formål med oppgaven

Formålet med denne undersøkelsen er å utforske hvilke erfaringer ansatte i friomsorgen har med rehabilitering i samfunnsstraff, og hvilke tilretteleggingsmuligheter saksbehandlere har for sine klienter som soner med samfunnsstraff. Hensikten er å få fram hvilke tiltak og muligheter som finnes og hvordan rehabilitering i samfunnsstraff er i samsvar med kriminalomsorgens visjon «straff som endrer».

1.7 Studiens oppbygning

Denne studien er delt inn i kapitler: innledning (1), kontekst (2), teoretisk perspektiv (3), metode (4), presentasjon og drøfting av funn (5) og avslutning (6). I kapittel 2 blir det presentert en kontekst som gir en grunnmur til denne studien. Kapittel 3 tar for seg egnet teori for å belyse problemstillingen. I kapittel 4 redegjør jeg for metodisk framgangsmåte i prosjektet og introduserer undersøkelsens analyse. Kapittel 5 presenterer relevante funn i intervjuene som drøftes i lys av kontekst og teori. Avslutningsvis skal jeg gi en oppsummering og konklusjon i kapittel 6.

2.Kontekst

I dette kapitlet introduseres det en kontekst som gir et bakteppe til denne studien. I konteksten blir det presentert relevant teori, prinsipper og verdier med utgangspunkt i kriminalomsorgens

samfunnsoppdrag og visjon. Det skal redegjøres for organisasjonens virksomhetsstrategi, samt hvordan straffegjennomføring med samfunnsstraff er regulert og fungerer i praksis.

2.1 Kriminalomsorgen

Kriminalomsorgen er underlagt justis- og beredskapsdepartementet, og er organisert i tre nivåer: Øverst i organisasjonskartet er kriminalomsorgsdirektoratet (KDI), som har hovedmandat og ansvar for hele kriminalomsorgen. Videre er kriminalomsorgen delt inn i fem regioner med ansvar for straffegjennomføring innen sine grenser. Fengsler, overgangsboliger og friomsorgskontorer er enheter underlagt regionene, med ansvar for egen daglig drift (Kriminalomsorgen, u.å.-a).

Kriminalomsorgen har som samfunnsoppdrag å gjennomføre straffereaksjoner på en tillitsvekkende måte for samfunnet samtidig som det skal motvirke straffbare handlinger (Kriminalomsorgen, u.å.-b). Det er kriminalomsorgen som har ansvaret for straffegjennomføring både i og utenfor fengsel, og står for mye av straffens innhold (Meld. St. 39 (2020–2021), s. 56).

Hovedmålene for virksomheten er på den ene siden sikkerhet og samfunnsbeskyttelse, og på den andre siden rehabilitering og tilbakeføring. På mange måter kan man si at samfunnsbeskyttelsen er avhengig av god rehabilitering (Meld. St. 12 (2014-2015), s. 23).

2.2 Straff som endrer

I 2021 ble det publisert en ny virksomhetsstrategi for hele kriminalomsorgen med «straff som endrer» som visjon. Strategien bygger på tre hovedverdier: åpenhet, trygghet og nytenking. I åpenhet legges det vekt på god kommunikasjon, inklusjon av samarbeidspartnere, en endringsskapende straffegjennomføring, samt transparente og klare beslutningsprosesser. Nytenking som verdi handler om kreativitet, fleksibilitet og endringsvillighet, hvor organisasjonen skal være mulighet- og løsningsorientert. Verdien trygghet utføres gjennom tillit, respekt og god skjønnsutøvelse. Kriminalomsorgen skal bidra til trygghet for ofre, pårørende, samarbeidspartnere, ansatte og den domfelte selv.

Straffens formål er å oppnå positiv endring hos domfelte, og det skal legges til rette for at domfelte selv kan gjøre innsats for å endre sitt kriminelle handlingsmønster

(Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 9-10). Endring blir i virksomhetsstrategien kategorisert som endring for individet (domfelte), og for organisasjonen.

2.2.1 Endring på organisasjonsnivå

For kriminalomsorgen som organisasjonen er endring viktig for videre utvikling. I virksomhetsstrategien påpekes det likefullt at meningen med endring i visjonen er dynamisk, og innholdet påvirkes dermed av samfunnsutvikling, forskning, teknologi og innovasjon (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 9).

For å forstå dynamikken i virksomhetsstrategien, er det gjort en kartlegging av ukontrollerte omgivelser som kan påvirke kriminalomsorgen. Momentene som trekkes inn kalles for drivkrefter, og er relevante for kriminalomsorgens nåværende og framtidige samfunnsoppdrag (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 13). Det er særlig seks områder som blir fremhevet som viktige for kriminalomsorgens framtidige endring. Se illustrering under:

Politiske	Økonomiske	Sosiale		Teknologiske	Miljømessige	Juridiske
Radikalisering og ekstremisme. Økt polarisering og lavere tillit i samfunnet	Stadig mer grenseoverskridende og digital kriminalitet	Framvekst av parallellsamfunn. Levekårsproblematikk og psykiske lidelser	Økt sosial uro og kriminalitet blant unge	Mer digitalt samfunn	Klimautfordringer; naturkatastrofer og global oppvarming	Regulering av personvern
Prioritering og endringer i politiet	Mindre økonomisk handlingsrom og behov for effektivisering	Aldrende befolkning	Sannheten forvrenges – fakta manipuleres	Ny teknologi påvirker straffegjennomføring og tilbakeføring	Miljøkriminalitet	Endringer i straffelovgivningen
Føringer fra nasjonale myndigheter	Endring i arbeidsmarkedet	Migrasjon/innvandring		Teknologi for å bekjempe og forebygge kriminalitet	Vedlikeholdsetterslep og klimatilpasning. Kriminalomsorgens bygg.	Regulering av straffegjennomføring
Uforutsette situasjoner/hendelser med stor innvirkning				Økt sårbarhet og økte krav til sikkerhet		

(Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 15).

Hvilke drivkrefter som har størst betydning for kriminalomsorgen kan endre seg over tid, og kriminalomsorgen skal derfor være dynamisk endringsdyktig i takt med samfunnets forventninger og reaksjoner (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 17). På bakgrunn av drivkreftene er det valgt fem strategiske områder som kriminalomsorgen skal særlig arbeide etter i kommende år.

Framtidsrettet kriminalomsorg

Kriminalomsorgen har som mål om å ha en framtidsrettet straffegjennomføring med lavere tilbakefall, ansvarlige domfelte, tverrfaglig samarbeid og fleksibel ressurs og kapasitetsutnyttelse. For å oppnå dette er det satt mål om god kartlegging, høy grad av brukermedvirkning, og samarbeid med andre velferdsaktører. Det skal tilrettelegges og motivers for at domfelte kan utvikle egne ressurser og kompetanse, og straffen skal ha et innhold som oppleves meningsfylt og bidrar til en aktiv hverdag (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 23).

Trygghet og sikkerhet

Kriminalomsorgen vektlegger trygghet og sikkerhet for samfunnet, domfelte, ansatte og samarbeidspartnere. Det innebærer at arbeidsmiljøet skal være fritt for vold og trusler, at det regelmessig foretas risikovurderinger, samt et fellesskap som oppleves trygt for domfelte (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 19). Forutsigbarhet i forbindelse med straffeslutt og tilbakevending til samfunnet står oppført som en sentral trygghetsfaktor. I tillegg skal kriminalomsorgen øke kommunikasjons- og miljøarbeid kompetansen for sine tilsatte (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 25).

Organisasjon

Som organisasjon skal kriminalomsorgen være moderne, enhetlig og fleksibel. Det skal arbeides for likebehandling og rettsikkerhet for alle domfelte (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 19). Organisasjonen skal videre satse på å ha en kultur som fremmer nytenking, digitalisering og læring (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 27).

Kunnskap og kompetanse

Kriminalomsorgen skal fremme en framtidsrettet og tverrfaglig kompetanseutvikling med aktive og ansvarlige ledere og medarbeidere. Beslutninger tas på bakgrunn av erfaring, forskning og gode analyser (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 19). Det presiseres videre at kriminalomsorgen skal være fleksible, endringsdyktige og ta ansvar for egen utvikling, ved å være ledende innen ny forskning på området og prioritere faglige oppdateringer. Praksiser skal utvikles på bakgrunn av kunnskap, erfaringskompetanse, og det skal brukes oppdatert teknologi for læring (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–

2026), s. 29).

Omdømme

Høy grad av troverdighet og tillit i samfunnet skaper et godt omdømme til kriminalomsorgen. Det ønskes åpenhet, tydelighet og moderne kommunikasjonsplattformer for å bevare det gode omdømme (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 19). Etaten skal ha en faktabasert kommunikasjon, tydelig og enhetlig profil, og en høy etisk standard som gir troverdig formidling. Samtidig skal kriminalomsorgen være en attraktiv arbeidsplass med gode ambassadører og arbeidsmiljø (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 31).

2.2.2 Endring for domfelte

Endring for individet blir i kriminalomsorgens virksomhetsstrategi beskrevet som å forandre forhold som negative handlingsmønstre, adferd og holdninger. Endringsprosesser vil være individuelt for hver enkelt domfelt, men det er alltid et mål at domfelte skal oppleve et positivt utfall av endringene de foretar (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 9).

Gjennomgående i kriminalomsorgens grunnverdier blir det presisert at det skal legges til rette for at domfelte skal kunne gjøre en egeninnsats for å endre sitt kriminelle handlingsmønster og motvirke nye lovbrudd (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021-2026), s. 9). Det er videre repeterende i kriminalomsorgens bestemmelser at domfelte selv skal være aktør i eget liv både under og etter straffegjennomføring (Meld. St. 39 (2020–2021), s. 5), ta aktiv deltakelse i sitt straffeforløp, samt ansvar for egne handlinger. Rehabilitering med straffegjennomføring har som et av sine hovedmål at domfelte skal være rusfri, ha passende bolig, lese, skrive og regne ferdigheter, muligheter på arbeidsmarkedet, evne til å forholde seg til familie, venner og samfunnet for øvrig på en god måte, samt i stand til å håndtere problemer og søke hjelp også etter løslatelse (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 39), noe som sannsynligvis vil kreve en endringsprosess hos den domfelte.

For å forstå endring som prosess, blir det forklart at individuell tilpasning, tilrettelegging for et godt læringsmiljø og innføring av systematiske arbeidsprosess-modeller og kommunikasjon er viktig (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 67). I den forbindelse er motiverende intervju (MI) en metodikk som er mye brukt i kriminalomsorgen, og har vist å gi gode læringsmuligheter

(St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 73). MI-samtaler er effektive for å fremme endring, motivasjon og mestring, der et av hovedmålene er å utforske klientens ambivalens. Ved MI som metodikk ses ambivalens og motstand på som en naturlig og nødvendig del av en endringsprosess som kan ha direkte innflytelse på motivasjonen. Metodikken bygger også på prinsipp om at opplevelse av mestring er kjernen for at personer skal både ønske og greie å forandre seg, og det bør legges til rette for at klientens positive mestringserfaringer vektlegges gjennom en realistisk endringsplan med overkommelige mål (Helsedirektoratet, 2017).

BaM – Bygging av Mestringstillit er også en kognitiv endringsmetodikk som benyttes av kriminalomsorgens ansatte i samtaler med domfelte. Formålet med metodikken er å styrke domfeltes mestringskompetanse og kognitive ressurser (Højdahl, 2007, s. 6). Samtalemetoden bygger videre på MI-prinsippene, og egner seg utmerket til å fremme endring for samfunnsstraffdømte. Metoden går ut på å ansvarlig gjøre domfelte for egen endring, og gjøres ved å fokusere på opplevelse av sterke og svake øyeblikk (Højdahl, 2007, s. 12).

En endringsskapende straffgjennomføring for individer har grobunn i organisasjonens måter å arbeide på, noe som gjenspeiles i virksomhetsstrategiens nye og endringsfokuserete etikk. I tillegg har endring vært fokus også før ny virksomhetsstrategi trådte i kraft, noe som kommer til synet i kriminalomsorgens arbeidsmetoder, hvor blant annet bruken av systematiske samtale-metodikker har stått sentralt.

2.3 Straffgjennomføring i samfunnet

Straffgjennomføring i samfunnet er et alternativ til fengsel, og utføres av friomsorgskontorene. Straffgjennomføringslovens (strgjfl.) formålsparagraf sier at straff skal gjennomføres på en måte som tar hensyn til formålet med straffen, motvirker nye straffbare handlinger, og som er betryggende for samfunnet (Straffgjennomføringsloven, 2001, § 2). Etter strgjfl. § 3 skal innholdet i straffen være sikkerhetsmessig forsvarlig, og kriminalomsorgen skal legge forhold til rette for at domfelte selv skal kunne gjøre innsats for å motvirke nye straffbare handlinger (Straffgjennomføringsloven, 2001, § 3).

Straff bygger på to hoved-hensyn: individualpreventiv og allmennpreventiv virkning. Individualpreventiv virkning er straffens evne til å påvirke den enkelte lovovertreder til å ikke begå nye straffbare handlinger i framtiden. Den allmennpreventive virkningen har som formål

å påvirke andre til å ikke begå lovbrudd, og den skal virke avskrekkende for samfunnet for øvrig (Kristoffersen & Iversen, 2018, s. 18). Rehabilitering for å hindre tilbakefall til ny kriminalitet er dermed et sentralt mål for straffegjennomføringen (Meld. St. 39 (2020–2021), s. 39).

Kriminalomsorgsdepartementet vil i størst mulig utstrekning bruke straffegjennomføring i samfunnet, blant annet på bakgrunn av at fengsel kan vanskeliggjøre domfeltes rehabilitering (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 132). Straffegjennomføring i samfunnet gir den beste samfunnsbeskyttelsen ettersom det er mer effektivt for domfeltes rehabilitering, og er dermed bedre både for den individualpreventive og allmennpreventive virkningen av straffen (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 94). En annen fordel med straffegjennomføring i samfunnet er at det ivaretar normalitetsprinsippet i kriminalomsorgen. Normalitetsprinsippet bygger på at tilværelsen under straffegjennomføring så langt som mulig skal være lik tilværelsen ellers i samfunnet (Vollan, 2016, s. 1), og anses som et godt virkemiddel til å nå den individualpreventive straffevirkningen (Vollan, 2016, s. 8). Straffegjennomføring i samfunnet legger til rette for en mer normal hverdag enn straff gjennomført i fengsel (Vollan, 2016, s. 14), hvor domfelte slipper å bryte med viktige livsområder som arbeid, utdanning eller familieliv.

2.3 Samfunnsstraffens innhold og rammeverk

Samfunnsstraff er en av straffegjennomføringsformene i samfunnet som tilbys av friomsorgskontorene. Samfunnsstraffens siktemål er å oppnå samme grad av prevensjon som ved idømmelse av en ubetinget fengselsstraff, men uten bruk av frihetsberøvelse (Kristoffersen & Iversen, 2018, s. 18).

Rammeverket for samfunnsstraffen er regulert i straffelovens (strl.) kapittel 8. Etter strl. § 48 kan samfunnsstraff idømmes dersom straffen opprinnelig ikke ville medført mer enn 1 år i fengsel, og innholdet skal være i overensstemmelse med straffens formål (Straffeloven, 2005, § 48). Samfunnsstraffen skal være mellom 30 og 420 timer etter strl. § 49, og gjennomføringstiden skal normalt svare til den subsidiære fengselsstraffen (Straffeloven, 2005, § 49).

Innholdet i samfunnsstraffen er hjemlet i strgjfl. kapittel 5, § 53, og skal bestå av

samfunnsnyttig tjeneste, program eller andre egnede tiltak for å motvirke kriminalitet (Straffegjennomføringsloven, 2001, § 53). Slike tiltak kan være kartlettingssamtaler, individuelle samtaler, psykiatrisk eller medisinsk behandling, konfliktråd, kriminalitetsrelaterte programmer eller andre rehabiliterende tiltak (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 52–53). Innen gitte rammer er det kriminalomsorgen som fastsetter innholdet i samfunnsstraffen, og tiltak som fremmer domfeltes evne til å motvirke sitt kriminelle handlingsmønster skal særlig vektlegges (Straffegjennomføringsloven, 2001, § 53, annet ledd).

Hva den enkelte domfelte opplever som motivasjon til å opptre som lovlydig borger vil være varierende og individuelt hos ulike individer. I lys av loven må man forstå at kriminalomsorgen, herunder den enkelte saksbehandler i samråd med sine klienter, har et relativt fritt handlingsrom til å beslutte tiltak og innhold i samfunnsstraffen, og at tiltakene må individuelt tilpasses den enkeltes kriminalitet, problemer og behov.

2.3.1 Programvirksomhet

Programmer omtales i kriminalomsorgen som tiltak i form av undervisning, strukturerte samtaler eller ferdighetstrening. Programmene har en rolle i straffegjennomføring er at de skal ha en rehabiliterende effekt, og kan gjennomføres både individuelt og i grupper. De ulike programmene kan tilbys både innsatte i fengsel og de som soner i frihet ut fra behov. Formålet med programvirksomheten er at domfelte skal oppleve motivasjon for endring, få ny kunnskap, samt fremme ressurser og oppfordre til et liv uten kriminalitet (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 119).

3. Teoretisk perspektiv

I dette kapitlet skal det introduseres teorier som vil gi studien en informativ framstilling. Det blir utdypet flere kriminalitetsforklarende og forebyggende teorier, med utgangspunkt i et humanistisk perspektiv med fokus på sosialt arbeid som en hjelperrolle.

3.1 Stigma

Ordet «stigma» handler opprinnelig om et merke som blir påført en person slik at alle kunne se at dette er en person det hefter noe spesielt ved (Tøssebro & Berg, 2015, s. 228).

Stigmabegrepet kan også ses som en metafor for noe meget håndgripelig, nemlig følelsen av å være annerledes eller avvikende (Goffman, 2009, s. 13). I dag brukes ordet først og fremst om nedvurderte egenskaper (Tøssebro & Berg, 2015, s. 229).

Den mest kjente og relevante teoretikeren innen stigma er Erving Goffman. Han beskriver stigma som «en egenskap som er dypt miskrediterende og forstås best som en diskrepans mellom en persons tilsynelatende og faktiske sosiale identitet» (Goffman, 2009, s. 20). Ifølge Goffman finnes det tre ulike former for stigma, hvor den første er kroppslige eller fysiske misdannelser. Videre utpekte han karaktermessige fordømmelser som psykisk sykdom, kriminalitet og fengselsopphold, rusmisbruk, homoseksualitet, arbeidsløshet eller politisk radikalisme. Den tredje formen handlet om «tribale» stigma som rase, religion og nasjon. Goffman mente likevel at de sosiologiske trekkene ved stigma er de samme uavhengig av hvilken form man opplever, og at individet mest sannsynlig hadde blitt akseptert foruten den egenskapen ved han som gjør han stigmatisert (Goffman, 2009, s. 46).

Goffman var særlig opptatt av å se på den sosiale interaksjon mellom de stigmatiserte og de såkalt «normale» mennesker. Han skilte mellom ulike aspekter av fenomenet, hvor det første handlet om å skape en forståelse for hvordan stigmatisering oppstår og hva som gjør en person stigmatisert. Videre undersøkte Goffman hvordan de stigmatiserte håndterte seg selv og sitt stigma i sosialt samspill med andre. Dernest analyserte han sammenhengen mellom håndteringen av stigmaet og den stigmatisertes selvopplevelse (Goffman, 2009, s. 19–20). Goffman mente at stigmaet best lar seg håndtere dersom den stigmatiserte later som hans kjente særpreg er ubetydelig. Hvis hans stigma derimot er ukjent og heller ikke tydelig merkbart, må han velge om man skal vise, innrømme eller tilbakeholde den informasjon om seg selv som potensielt kan gjøre han nedvurdert (Goffman, 2009, s. 83). Han bruker uttrykket «passing» som et forsøk på å skjule stigma og fremstå normal (Tøssebro & Berg, 2015, s. 230).

Domfelte som soner med samfunnsstraff må selv velge hvordan de vil håndtere og forholde seg til sin tittel som «straffedømt», og kan i stor grad velge å skjule det eller bruke det Goffman kaller for «passing». Likevel kan «passing» føre til at den stigmatiserte må leve med frykten for å bli avslørt. Selv om hans stigma er tilsynelatende usynlig, kan han bli utsatt for

direkte avsløringer nettopp på grunn av det stigma han forsøker å skjule (Goffman, 2009, s. 125), ved for eksempel at han blir observert i sin straffesituasjon.

Goffmans sosiologi synes på mange måter å være tidløs, fordi den berører noe av det tilsynelatende mest grunnleggende og uforanderlige i mennesket og samfunn. Han bringer fram temaer som kampen for anerkjennelse og bekreftelse, forsøk på å opprettholde fasader, frykt for å bli avsløret, behovet for å bli forstått m.m. Slike temaer er noe de fleste av oss hver eneste dag i en eller annen grad opplever og deltar i (Goffman, 2009, s. 10–11).

3.1.2 Stemplingsteori:

Stigmatteori og stemplingsteori har mange likhetstrekk og blir ofte forvekslet med hverandre. Stempling kan tolkes som en slags forlengelse av stigmatteorien, og handler hovedsakelig om hvordan stigmaet i seg selv kan forsterke den nedvurderte egenskapen og adferden (Tøssebro & Berg, 2015, s. 231). Howard S. Becker er en kjent teoretiker innen stemplingsteori. Han pekte på at å bli stemplet kan fungere som selvoppfyllende profeti, hvor man som kriminalitetsutfører blir stemplet som lovbrøyer. Nærmere forklarte han at en person med et slikt stempel kan oppleve vansker med å skaffe seg arbeid, bolig, venner, og møte et avvisende samfunn. Veien tilbake til normalen blir for vanskelig, og man kan søke tilflukt tilbake til kriminelt handlingsmønster (Schiefløe, 2019, s. 396). Stigmaet blir dermed forsterket av samfunnets reaksjoner, og omgjort til en vedvarende tilværelse som er vanskelig å komme seg ut av (Tøssebro & Berg, 2015, s. 232).

Stemplingsteorier har nær sammenheng med rehabiliteringseffekten av samfunnsstraff, da det er et gjennomgående dilemma at fengsel som straffemetode sjelden virker rehabiliterende, hvor stempling og stengte veier tilbake til normalt liv er en viktig forklaring. Bruk av samfunnstjeneste som alternativ til fengsel brukes i økende grad for å hindre denne problemstillingen (Schiefløe, 2019, s. 400).

3.2. Sosialkonstruksjon

Sosial konstruksjonisme handler om at den sosiale virkelighet er et dynamisk fenomen som endrer seg ut fra hvem som opplever det og når. At virkeligheten ikke er entydig og stabil opplever vi når bildet skifter brått, eller når det vi trodde var situasjonen plutselig endrer seg. Virkeligheten kan også fremstå som annerledes som en følge av læring og ny innsikt, og vi

kan derfor si at virkeligheten er resultatet av en konstruksjonsprosess som er formet av en sosialiseringprosess (Schiefløe, 2019, s. 106–107).

Sosialkonstruktivisme er svært relevant innen avviksteorier og kriminalitetsforståelse. Det som er lovlig og akseptert i et samfunn kan være kriminelt i et annet, og hvordan vi ser på kriminalitet i seg selv vil avhenge av sosial konstruksjonisme. I et sosialkonstruktivistisk perspektiv kan man si at det er viktig at ansatte i friomsorgen er oppdatert på samfunnets normer og regler, samt at de evner å reflektere over egne objektive og subjektive meninger rundt de kriminelle handlingene deres klienter har utført fra et samfunnsperspektiv. På denne måten kan man i større grad bli bevisst over makten man har til å definere problemer, og hvordan disse problemene skal løses.

3.2.1 Sosiale avvik

Som et ytterpunkt til sosialkonstruktivisme finnes sosiale avvik, en adferd som går utover grensene for det «normale» eller sosialt akseptable i samfunnet. Kriminalitet er en typisk sosialt avvikende adferd, fordi det er i strid med samfunnets regler og verdier (Schiefløe, 2019, s. 383). Forståelsen av avvik kan trekkes tilbake til at normaliteten er en sosial konstruksjon, og hva som oppfattes som normalt vil variere innenfor samfunn, mellom samfunn og over tid. Handlinger som er tillatt i noen samfunn er alvorlige forbrytelser andre steder, og handlinger som tidligere var forbudt, er i dag tillatt. Hvordan det reageres på avvik er også varierende i tråd med sosial konstruksjon. Tidligere alvorlige forbrytelser kan i dag bli møtt med mildere sanksjoner (Schiefløe, 2019, s. 387).

Avvik kan forstås på ulike måter, hvor det er fire hovedformer som opererer. Den første måten å forstå avvik på er å se på avvik som statistisk fenomen. Med et statistisk syn på avvik menes alt som beveger seg utenfor «normalen», både i positiv og negativ ytterkant (Schiefløe, 2019, s. 384). Videre kan avvik betraktes som et individuelt fenomen, altså en sykdomstilstand som gjør at noen opptrer og handler annerledes enn flertallet i samfunnet. Et individuelt avvikssyn omfavner både biologiske og psykologiske sykdommer (Schiefløe, 2019, s. 385). Et tredje alternativ er å se avvik som et systembestemt fenomen, hvor avvik blir betraktet som noe skadelig for samfunnet, særlig kriminelle avvik og straffbare handlinger. Inn under denne forståelsen må man ta høyde for at samfunnsutvikling og politiske faktorer forandrer synet på hva som er avvikende eller normalt, lovlig eller forbudt. Eksempelvis var homofili tidligere forbudt og ble sett på som samfunnsskadelig, men svært få vil hevde at det

er noe som representerer fare i dag. Den siste måten å forstå avvik på er som interaksjonelt fenomen, som vil si at hva som defineres som sosiale avvik vil variere både innad i samfunn, mellom samfunn og over tid, og blir dermed både et sosialt og kulturelt fenomen (Schiefløe, 2019, s. 386).

Som noen av de mest sentrale bidragsytere innen avvikssosiologien finner vi Emile Durkheim (1858-1917) og Robert K. Merton (1910-2003). Durkheim mente at reaksjoner på lovbrudd kan ha en positiv effekt på samfunnet. Han forklarte at samfunnets behov for å opprettholde normer og verdier styrkes ved at mennesker som bryter med verdiene straffes for det (Tøssebro & Berg, 2015, s. 235). Merton på sin side så på avvik som en naturlig tilpasning av omstendighetene, som en slags konsekvens eller et produkt av samfunnet (Tøssebro & Berg, 2015, s. 237).

Durkheim innførte betegnelsen «anomi» som en tilstand der samfunnet er i sosial oppløsning, uten faste holdepunkter eller verdier og med svak sosial kontroll. Han viste gjennom flere undersøkelser at et slikt anomisk preg kan gi anlegg for avvikende adferd og kriminelle handlinger (Schiefløe, 2019, s. 390). Merton utviklet sin «stressteori» også med anomie som utgangspunkt i sin forklaring på kriminalitet. Mens Durkheim mente at anomie tilhørte oppløsende samfunn, fant Merton at anomie også forekommer i relativt stabile samfunn. Han forklarte anomie som en diskrepans mellom individers ønsker og deres muligheter til å oppnå suksess (Schiefløe, 2019, s. 392). Videre mente Merton at anomie er en naturlig konsekvens av samfunnets sosiale struktur, og at kriminalitet må forstås som et resultat av at mennesker utforsker alternative løsninger for suksessoppnåelse (Tøssebro & Berg, 2015, s. 237). Et annet alternativ som kan føre til anomiske tilstander slik Merton beskriver kan være marginalisering fra arbeidslivet. Samfunnets høye krav til kompetanse gir mindre rom for ufaglærte, og mangelen på tilhørigheten arbeidslivet tilbyr, samt evnen til å forholde seg til regler og autoriteter kan også bidra til at noen utvikler et kriminelt handlingsmønster (Schiefløe, 2019, s. 404–405).

Med Mertons stressteori kan man forstå avvik ut fra samfunnsmessige forhold, samt belyse sammenhengen mellom de som står nederst på den sosioøkonomiske rangstigen og veien til kriminalitet (Schiefløe, 2019, s. 393). I arbeid med samfunnsstraffdømte vil det være naturlig at en god saksbehandler har den nødvendige forståelsen for hvordan og hvorfor klientene hans utvikler avvikende adferd sett fra ulike perspektiver. Saksbehandlers holdninger kan trolig

virke dempende og rehabiliterende på den domfeltes kriminelle handlingsmønster. Samfunnsstraffen vil også «tvinge» domfelte ut i arbeid, noe som kan gi tilhørighet i arbeidsmarkedet og en følelse av mestring som de kriminelle kanskje aldri har kjent på tidligere.

3.3 Empowerment

Begrepet «empowerment» kan forstås som «å oppnå kontroll over eget liv», og baserer seg på at klienten skal involveres og ha medbestemmelse i egen endringsprosess (Højdahl, 2007, s. 49-50). Empowerment blir betegnet som myndiggjøring på norsk, hvor både det norske og engelske begrepet brukes om hverandre (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 103). Begrepet er også beslektet med andre sentrale prinsipper innen sosialt arbeid, blant annet anerkjennelse, brukermedvirkning og styrkeperspektivet. «Gjennom anerkjennelse styrkes mennesker selvtillit, selvrespekt og selvaktelse, og det vil ha betydning for den enkeltes forutsetninger for å medvirke. Det å bli sett og hørt kan bidra til at ressurser identifiseres og mobiliseres» (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 110). En annen måte å se det på er at klienter via brukermedvirkning kan oppleve anerkjennelse, hvor resultatet kan være økt myndiggjøring og mestringsfølelse (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 110).

En betydningsfull person for empowerment som tilnærming er Barbara Solomon (1928). Hun presenterte myndiggjøring som et mål for problemløsning i sosialt arbeid med stigmatiserte grupper, og vektla at undertrykte grupper kan få hjelp til å få økt makt og innflytelse over egen situasjon (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 103–104), noe som senere fikk en verdifull rolle for sosialt arbeid. I FO`s yrkesetiske grunnlagsdokument står det: «Profesjonsutøvernes arbeid skal ta utgangspunkt i brukernes/ klientenes egne verdier, kunnskap og ressurser. De har et ansvar for å påse at tiltak og tjenester ikke bidrar til å umyndiggjøre brukerne/klientene» (Fellesorganisasjonen, 2019, s. 3). Videre presiseres det punkt 3.6 at «brukerens egne ressurser skal mobiliseres slik at de i størst mulig grad kan få innflytelse over og ta ansvar for eget liv» (Fellesorganisasjonen, 2019, s. 10–11).

Begrepet «rehabilitering» blir i St.meld. nr. 37 (2008-2009) beskrevet som arbeid med levekår, bolig, jobb, utdanning, relasjoner, behandling og kunnskapsbasert påvirkningsarbeid som programvirksomhet (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 67). Regjeringens mål om bedre rehabilitering i straffegjennomføring innebærer sterkt fokus på å legge til rette for at

lovbrytere selv skal gjøre en innsats for å endre sitt kriminelle handlingsmønster (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 7), få folk i jobb eller videre utdanning, samt utvide bruken av samfunnsstraffen, noe som krever fleksibilitet i samfunnsstraffens rammer (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 17-18). Det er videre dokumentert at fengsel vanskeliggjør domfeltes rehabilitering og bidrar til institusjonalisering, noe som kan gjøre veien tilbake til normalt samfunn problematisk. Normalitetsprinsippet og progresjon i soningen kan være gode bidrag til å lette rehabilitering og tilbakeføring (Meld. St. 12 (2014-2015), s. 32).

Det kan trekkes paralleller mellom arbeid med empowerment og rehabilitering, ettersom det tydelig fremgår at tilnærmingene har felles mål om å styrke brukernes egeninnsats for å ta ansvar for eget liv og å skape bedre livsvilkår for seg selv, samtidig som brukere skal anerkjennes og respekteres. Det har også nær sammenheng med normalitetsprinsippet i norsk strafferett og dets mål om å så langt det lar seg gjøre bevare vanlige tilstander under soningen, noe som også kan bidra til å øke domfeltes myndiggjøring.

4. Metode

I dette kapitlet skal det redegjøres for valgt metode, hvor hele studiens undersøkelsesprosess skal fremstilles. Metode er en sentral del av et forskningsarbeid, og dermed er en grundig gjennomgang av metoden hvor det vises til en forsvarlig tilnæringsmåte viktig. Dette gjøres ved å legge fram en fullstendig presentasjon for framgangsmåten som er brukt til å nå de resultatene som presenteres i kapittel 5.

4.1 Hva er metode

Metoder gir grunnlag for å beskrive, forklare og forstå empiriske fenomener (Schiefloe, 2019, s. 77), og er et sett med regler som kan brukes for å realisere en gitt målsetting (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 83). Metode kan altså ses på som den arbeidsmåten man velger for å tilegne seg kunnskap, hvor det skilles mellom to hoved metoder: kvantitativ og kvalitativ forskning. Metodene baserer seg på ulike forskningslogikk, noe som påvirker både forskningsprosessen og for hvordan vi vurderer resultatene av forskningen (Thagaard, 2018, s. 16). I kvalitativ forskning søker man forståelse for egenskaper eller karaktertrekk ved sosiale fenomener, gjennom kontakt med kandidater via intervjuer eller observasjoner, eller ved å

analysere tekster (Thagaard, 2018, s. 15). Følgelig er kvantitative metoder basert på distanse mellom forsker og deltakere i prosjektet (Thagaard, 2018, s. 16), via for eksempel anonyme spørreskjema.

4.2 Valg av metode

Det kvalitative forskningsintervju har som formål å forstå intervjupersonens syn via deres eget perspektiv (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 42). For å belyse studiens problemstilling på best mulig måte, ble det vurdert at en kvalitativ tilnærming med semistrukturelle intervju vil være mest hensiktsmessig, da formålet med oppgaven er å undersøke ansattes egne opplevelser. Med semistrukturelle intervju er målet å hente beskrivelser om intervjudeltakers livsverden for å kunne fortolke betydningen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 22). Studien vil være av fenomenologisk retning og ha en hermeneutisk tilnærming ettersom den baserer seg på ansattes egne oppfatninger. Fenomenologi tar utgangspunkt i subjektive opplevelser og utforsker betydningen ved enkeltpersoners erfaringer av et fenomen (Thagaard, 2018, s. 36). Hermeneutisk tilnærming handler om at fenomener kan fortolkes ulikt, og det finnes dermed ikke bare en sannhet (Thagaard, 2018, s. 37). Ansattes erfaringer av rehabilitering i samfunnsstraff kan være ulike, noe som kan gi studien flere perspektiver og belyse problemstillingen på flere nivå.

4.3 Valg av informanter

Metoden som har blitt brukt i undersøkelsen er som beskrevet ovenfor individuelle, semistrukturelle intervju. For å belyse problemstillingen var det essensielt at intervjukandidatene var godt kjent med de rammer og muligheter som ligger i å sone med samfunnsstraff, og kandidater ble dermed valgt ut på en strategisk måte. Strategisk utvalg betyr at en velger de personene som en tror har noe å fortelle om akkurat det fenomenet en vil vite mer om (Dalland, 2012, s. 117). Jeg satt meg som mål å intervju 3-4 ansatte ved Rogaland friomsorgskontor som arbeider med samfunnsstraff. Planen var å intervju minst en ansatt som hadde arbeidet med samfunnsstraff i mer enn fem år, samt en ansatt som har jobbet i mindre enn fem år med samfunnsstraff. Dette for å skape et bredere perspektiv på problemstillingen.

Rekruttering av informanter ble utført i samarbeid med friomsorgsleder, hvor det ble besluttet at minst to av informantene burde tilhøre avdeling Haugesund, hvor forsker har lite

tilknytning til miljøet. De aktuelle kandidatene ble gitt skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet, og informasjons og samtykke-skjema ble levert. I informasjonsskrivet ble det presisert at undersøkelsen er frivillig og at deltaker når som helst kan trekke seg fra prosjektet uten at det vil få konsekvenser. Jeg endte opp med 4 villige informanter fordelt på avdeling Stavanger og avdeling Haugesund.

Jeg har valgt å kalle intervjukandidatene for informant 1, 2, 3 og 4 med tanke på en forsvarlig bevaring av personvern. Det vil ikke bli presisert hvilke informanter som tilhører hvilken avdeling.

4.4 Datainnsamling

Som datainnsamlingsmetode er det brukt semistrukturerte intervju, hvor målet er å få til en relativt fri samtale basert på spørsmål forsker har forhåndsbestemt (Tjora, 2021, s. 242). Semistrukturerte intervjuer benytter åpne spørsmål som gir deltakerne mulighet til å utdype og forklare rundt sine synspunkter. Det er videre mulighet til å akseptere digresjon i intervjusituasjonen ettersom det kan oppstå momenter intervjuer ikke har tenkt på som likevel kan være relevant for studien (Tjora, 2021, s. 243).

Før jeg startet med datainnsamling ble forskningsprosjektet meldt inn til Norsk senter for forskningsdata (NSD). Jeg søkte inn prosjektet i januar 2022, godkjenning av NSD på slutten av samme måned (vedlegg 4). Prosjektet var meldepliktig til NSD på grunn av behandling av personidentifiserbare opplysninger, herunder opplysninger om informantenes arbeidssted, utdanning og deres stemme.

For å forske i kriminalomsorgen, må det også søkes til kriminalomsorgens nærmeste regionssenter. I samarbeid med friomsorgsleder og bachelorveileder utarbeidet jeg en prosjekt-beskrivelse og søknad om tillatelse til forskning (vedlegg 1) til kriminalomsorgens region Sør-Vest som ble sendt i slutten av januar 2022. Vedlagt i søknaden var utkast til intervjuguide (vedlegg 2) og informasjonsbrev til deltakere med samtykkeerklæring inkorporert (vedlegg 3). Forespørselen min om å forske ved Rogaland friomsorgskontor ble godkjent fra kriminalomsorgens region Sør-Vest i mars 2022, og intervjudeltakere ble i samarbeid med friomsorgsleder rekurrert umiddelbart fra godkjennelsesdato. Informasjons- og samtykkeskjema ble gitt informanter, og jeg mottok signerte utgaver tilbake før jeg startet

intervjuene.

Intervjuene ble holdt løpende fra midten av mars 2022 til slutten av måneden, og hvert intervju varte i ca. 45 minutter. Et av intervjuene ble gjennomført digitalt via en kryptert Zoom kobling. Mangel på direkte kontaktetablering kan ha preget kvaliteten på informasjon trukket ut av dette intervjuet. Jeg brukte den forhåndsutformede intervjuguiden som en forsikring på at jeg fikk besvart de spørsmålene jeg lurte på. Enkelte tema varierte likevel ut fra hvilken retning intervjuet tok og hvordan informantene svarte på spørsmålene, noe som er greit i et semistrukturert intervju.

Etter informantenes samtykke ble intervjuene tatt opp med lydbåndopptaker Nettskjema diktafon app, samtidig som jeg tok notater. Ved bruk av lydopptak får man en dypere informasjon, da man kan fange opp hvordan vedkommende svarer på spørsmål og vi kan registrere hvordan vedkommende engasjerer seg, nøler og tar pauser (Thagaard, 2018, s. 111). Ved å ta notater i tillegg, fikk jeg også med meg hvordan stemning, kroppsspråk og øyekontakt var underveis i intervjuene. Deretter ble intervjuene transkribert, som betyr å transformere samtale til tekst, og teksten blir da den dataen man jobber ut fra (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 204). Transkripsjonen foregikk uten navn eller andre personopplysninger.

4.5 Forskningsetikk

Forskningsintervjuet handler om etiske problemstillinger. Det krever en fin balanse mellom intervjuers ønske om å innhente kunnskap samtidig som informantenes integritet må respekteres (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 35). I denne studien har følgende etiske retningslinjer blitt særlig vurdert:

1. Informert samtykke betyr at kandidatene er informert om prosjektet, dets formål og framgangsmåte. Videre innebærer informert samtykke at de involverte deltar frivillig og at de informeres om deres rett til å når som helst trekke seg fra undersøkelsen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 104).

2. Konfidensialitet er et grunnprinsipp og et krav for etisk forsvarlig forskning. Det innebærer at det er enighet med deltakere om hvordan deres personvern ivaretas, som oftest ved at

private data som kan identifisere deltakere anonymiseres (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 106). Hensynet til konfidensialitet omfatter også at informasjonen må lagres og oppbevares på en forsvarlig måte, samt at materiale blir slettet når det ikke lenger er behov for det (Thagaard, 2018, s. 25–26).

3. *Validitet og reliabilitet* brukes når man skal vurdere holdbarheten og rekkevidden av empiriske resultater (Schiefløe, 2019, s. 78). Validitet handler om resultatenes gyldighet, som styrkes gjennom å legge vekt på teoretisk gjennomskiktighet og kritisk analyse (Thagaard, 2018, s. 189). Reliabilitet har å gjøre med pålitelighet, og pålitelige resultater oppnås best når intervjuobjektene har kunnskap om og et reflektert forhold til de temaene det spørres om (Schiefløe, 2019, s. 78). I tillegg referer begrepet til spørsmål om en annen forsker ville oppnådd samme resultater ved bruk av samme metode (Thagaard, 2018, s. 187).

4. *Tilknytning til miljøet* det forskes i kan være både en styrke og en begrensning. På den ene siden kan vi forstå deltakernes informasjon på grunnlag av egne erfaringer, som kan gi en dypere forståelse for fenomenet som undersøkes. På den andre siden kan en konsekvens være at man blir mindre åpne for nyanser som ikke er i samsvar med egne erfaringer (Thagaard, 2018, s. 190).

Jeg har gjennom hele prosessen hatt et bevisst forhold til de etiske utfordringer som kan oppstå med kvalitative forskningsintervjuer. Informantene fikk på forhånd skriftlig og muntlig innføring i prosjektets formål, og det ble presisert at det var frivillig å delta, at deres personvern til enhver tid ville bli ivaretatt, samt at kandidatene kan trekke seg fra prosjektet når som helst uten at det vil få konsekvenser. Lydopptakene ble tatt opp og lagret via Nettskjema diktafon app, som ifølge UiS sine retningslinjer er den sikreste lagringsmetoden med tanke på personvern. Så snart jeg hadde transkribert og anonymisert intervjuene ble lydopptakene slettet. I funnene har jeg brukt transparens for å styrke oppgavens validitet. Reliabiliteten er forsterket ved at kandidatene ble utvalgt strategisk og representativt. Videre har jeg i intervjuene, transkriberingsprosessen og analyseringsfasen forsøkt å forholde meg så upartisk egne erfaringer som mulig med et utenforstående sinn. Jeg har vært min forforståelse bevisst, noe som har bidratt til å skape rom og åpenhet til nye innfallsvinkler i undersøkelsen. Fortolkningen av informasjonen kan likevel være noe påvirket av min kjennskap til intervjudeltakere og temaet som har blitt undersøkt.

4.6 Analyse

Analyse er et granskningsarbeid der man forsøker å finne ut hva materialet har å fortelle oss (Dalland, 2012, s. 144). Formålet med å analysere data er å kartlegge tilstander og finne fram til sammenhenger og regelmessigheter i undersøkelsen slik at vi kan forklare og forstå sosiale fenomener om den aktuelle problemstillingen (Schiefløe, 2019, s. 89–90).

I denne oppgaven har jeg har valgt tematisk analyse som framgangsmåte, og vil kort beskrive hva dette går ut på, for deretter å presentere og drøfte funn i neste kapittel, da dette anses som den ryddigste måten å systematisere oppgaven på. Tematisk analyse er en kvalitativ analyse som forsøker å utvikle relevante temaer ut av et empirisk materiale og på tvers av dette materialet (Tjora, 2021, s. 241). Målet er å utvikle kunnskap om fenomener, hvor informasjonen ofte kommer via individer (Tjora, 2021, s. 242). For å analysere tematisk kan man foreta en empirinær koding på tvers av dokumentene, som innebærer å markere utsnitt fra teksten med koder som skal synliggjøre innholdet i utsnittene. Videre sorterer man kodene i grupper, såkalt kodegruppering, hvor hver kode er basert på hva de tematisk handler om (Tjora, 2021, s. 247–248). Materialet man sitter igjen med må bearbeides, som i denne oppgaven har foregått via transkripsjon av lydopptak.

Intervjutranskriberingen var en tidkrevende prosess, men det lot meg bli godt kjent med informasjonen, og jeg fikk repetert datamaterialet til jeg satt igjen med fire koder som fikk hver sin farge for å systematisere funnene ytterligere. Det er ikke mulig å presentere alle informantenes utsagn fra hvert tema, og jeg har dermed forsøkt å gjøre et tilfeldig utvalg av hvilke informanter sine uttalelser som blir presentert som «transparens». Jeg vil også bemerke at det i intervjuene kom fram flere ulike temaer jeg kunne tatt med som funn, men på grunn av problemstillingens avgrensning, ble jeg sittende igjen med følgende koder: **fleksibilitet, tverretatlig samarbeid, endring og arbeidstrening**. Hvert tema har noen underkategorier, som er beskrevet i høyre kolonne i illustrering under:

5. Presentasjon av funn og drøfting

I dette kapittelet vil det bli presentert funn fra intervjuene som deretter skal drøftes opp mot oppgavens problemstilling, kontekst, teoretiske perspektiv, kriminalomsorgens samfunnsoppdrag samt organisasjonens nye virksomhetsstrategi.

5.1 Rehabilitering som begrep

Før presentasjon av studiens funn vil jeg belyse en viktig oppdagelse som kan ha betydning for studiens grunnleggende tolkning.

Underveis i intervjuene kom det fram at definisjonen av rehabilitering som begrep ser ut til å tolkes noe ulikt blant informantene. Ordet «rehabilitering» er gjentakende i kriminalomsorgens retningslinjer, virksomhetsstrategi, stortingsmeldinger samt lovverket det bygger på. Likevel ser det ut til å være noe upresist ved oppfatningen av begrepet.

På spørsmål om hva informantene legger i begrepet «rehabilitering» fikk jeg i svar:

Informant 1:

«Rehabilitering i mitt hode betyr at du skal føre noe tilbake til slik det engang var når det var bedre. Det kan være rus, psykisk helse, kriminelle handlinger eller adferd,

altså fra kriminalitet til lovlydig borger».

Informant 2:

«Endring, livsendring. Både store og små. Om det bare er å komme seg ut flere ganger i uka og luften kan ha en rehabiliterende effekt for noen like fullt som rusfrihet kan være rehabiliterende for andre. At noe har en rehabiliterende effekt, kan også være å endre tankemønstre».

Informant 3:

«Rehabilitering er samarbeidsprosesser hvor en skal jobbe mot et felles mål for å forbedre funksjonen. Sosialt, kognitivt, fysisk og psykisk. Kriminalomsorgen liker å bruke rehabilitering mye som begrep, men det er kanskje litt utvannet hva det egentlig betyr».

Informant 4:

«Habilitering er noe man oppnår som man ikke har hatt, mens rehabilitering betyr at man kommer tilbake til et funksjonsnivå man har hatt før. Å bli rehabilitert i kriminalomsorgen kan bety å komme tilbake til et liv uten kriminalitet og uten rus, bedre psykisk helse».

Som vist ovenfor fremkommer det at noen av informantene tolker rehabilitering som en form for gjenvinning av noe som er tapt. Andre ser på rehabilitering som en forbedring, endring eller å oppnå noe mer. Det fremstår også som flere informanter forbinder rehabilitering med rusfrihet.

Det kan tenkes at tvetydeligheten som ligger i begrepet kan føre til ulike arbeidsmetoder hos ansatte. Dette tyder på at kriminalomsorgen kan ha behov for å ytterligere presisere hva de som organisasjon legger i et av sine mest brukte begrep, som også blir betraktet som et av virksomhetens hovedmål. En konkret, ensbetydende definisjon og arbeidspraksis for rehabilitering vil høyst sannsynlig komplimentere kriminalomsorgens omdømme og deres mål om å være en tydelig, enhetlig profil, med faktabasert kommunikasjon (Virksomhetsstrategi

for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 31).

Definisjon av rehabilitering følger av forskrift om habilitering og rehabilitering, individuell plan og koordinator (Forskrift om habilitering og rehabilitering) § 3, hvor formålet med rehabilitering beskrives som å gi mulighet til å oppnå best mulig funksjons og mestringsevne, selvstendighet og deltagelse i utdanning og arbeidsliv, sosialt og i samfunnet for den enkelte pasient eller bruker (Forskrift om habilitering og rehabilitering, 2011, § 3, tredje ledd). I denne studien har det blitt tatt utgangspunkt i at rehabilitering er slik det overstående defineres, samt hvordan det oppgis i St.meld. nr. 37: «Begrepet rehabilitering omfatter her både arbeid med levekår (bolig, jobb, utdanning, gjeld, relasjoner osv.) og behandling og kunnskapsbasert påvirkningsarbeid som programvirksomhet» (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 67). I denne studien er det tatt utgangspunkt i at saksbehandlere for samfunnsstraffdømte skal ha en hjelperolle og bidra til en forbedring på angitte livsområder.

5.2 Flexibilitet

Flexibilitet ble gjentakende og fremhevet i alle intervjuene i forbindelse med rehabiliteringsmuligheter i samfunnsstraff. Begrepet har fått fargekoden gul, og inkluderer undertemaene tilrettelegging og brukermedvirkning, da dette anses som nærliggende kategorier. På spørsmål som omhandler rehabiliteringsmuligheter, rammeverk, samt saksbehandlers påvirkningsmuligheter i samfunnsstraffens innhold, kom det tydelig fram at flexibilitet er en avgjørende faktor. Det blir også pekt på at samfunnsstraffen ikke skal gå utover domfeltes dagligliv. Alle informantene hadde samme oppfatning av at tilrettelegging må foregå på en slik måte at den domfelte får beholde en så normal hverdag som mulig.

Informant 1 sier:

«Innholdet i en straffegjennomføring er individuelt lagt opp, så det er aldri to sonere som har samme løp gjennom straffegjennomføringen sin. Det er lagt opp ut fra ressursene, behovene og mulighetene til den domfelte. Rammene er jo helt faste og strenge. Innenfor de rammene har jeg nesten ubegrenset muligheter tenker jeg ... Den domfelte er absolutt med på å etablere og planlegge sin egen straffegjennomføring. Straffen kan bestå av så mye».

Informant 4 oppgav:

«Ja, det er strenge rammer, men vi har ganske stort handlingsrom. Samfunnsstraff skal ikke gå utover det andre livet deres, og vi tilrettelegger for det. I forhold til det samfunnsnyttige arbeidet har domfelte ganske god mulighet til å medvirke selv så lenge vi holder oss innen offentlig virksomhet eller frivillig organisasjoner».

Ifølge informantene er domfelte altså med på å sette opp sin egen straffegjennomføring, både når det gjelder rehabiliterende tiltak og hvor den samfunnsnyttige tjenesten skal utføres. Informantenes erfaringer ser ut til å stemme godt overens med organisasjonens mål om å ha en framtidsrettet straffegjennomføring med høy grad av brukermedvirkning og innhold tilpasset hver enkelt (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 19). Uttalelsene harmonerer også med kriminalomsorgens kjerneverdier om å være åpne og nytenkende, noe som krever høy grad av fleksibilitet, kreativitet og et løsningsorientert fokus fra saksbehandlere (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 11).

Videre er domfeltes medvirkningsmuligheter i god tråd med «empowerment» som tilnærming, da økt makt og innflytelse over egen livssituasjon, særlig for stigmatiserte grupper er en viktig del av sosialt arbeid (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 103–104). Denne tilnærmingen fremkommer også i grunnlagsdokumentet for sosialarbeidere, hvor det beskrives at brukere i størst mulig grad skal ha innflytelse og ta ansvar over eget liv gjennom å mobilisere sine ressurser (Fellesorganisasjonen, 2019, s. 10–11). Det legges videre særlig vekt på at samfunnsstraffen ikke må kollideres med domfeltes hverdagsliv, noe som kan trekkes tilbake til normalitetsprinsippet i kriminalomsorgen. Normalitetsprinsippet handler om at tilværelsen under straffegjennomføring så langt som mulig skal være lik tilværelsen ellers i samfunnet (Vollan, 2016, s. 1). Med en godt tilrettelagt samfunnsstraff vil domfelte kunne bevare en ellers normal hverdag, noe som kan gi opphav til bedre rehabiliteringsmuligheter enn ved fengselsstraff (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 132).

Til tross for stor grad av fleksibilitet og medvirkning, fremkommer det også at rammene i samfunnsstraffen er strenge og faste. Dette tyder på at soning med samfunnsstraff også svarer til straffens formål om å gjennomføres på en trygg måte for samfunnet (Straffegjennomføringsloven, 2001, § 2), og er i overensstemmelse med straffens allmennpreventive virkning, som betyr at det skal virke avskrekkende for samfunnet for øvrig (Kristoffersen & Iversen, 2018, s. 18). Straffens allmennpreventive virkning kan også trekkes

tilbake til Emile Durkheims teori om at straffereaksjoner kan virke positivt for et samfunn. Han begrunnet det med at slike reaksjoner viser den allmenne befolkningen at det ikke er greit å bryte med samfunnets verdier og holdninger (Tøssebro & Berg, 2015, s. 235).

En annen vinkling av «fleksibilitet» som funn viste seg å være at straffegjennomføringen kan individuelt tilpasses foruten rehabilitering som hovedmål. Informantene er enige i at det i noen saker ikke er nødvendig å sette inn rehabiliteringstiltak, da det for noen kan være nok å «gjøre opp for seg» ved å gi noe tilbake til samfunnet. På spørsmål om hvordan saksbehandler kan bidra og tilrettelegge for rehabilitering i samfunnsstraffen, svarte informant 1:

«Det er ikke bare de som skal rehabiliteres som kommer her. Straffen er ikke nødvendigvis en rehabilitering og vi skal ikke snu opp ned på livene til folk, noen har kanskje det meste på stell».

Informant 3 sier:

«Også har vi mange «vanlige» folk som kommer til samfunnsstraff. Det er ikke alle som trenger å rehabiliteres. De er ofte mer redde for skammen og at folk skal skjønne de har en straff, og da blir min oppgave å betrygge eller tilrettelegge for gjennomføring av straffen uten at andre trenger å vite det».

Informantenes uttalelser tyder på at rehabilitering i samfunnsstraff og fleksibiliteten saksbehandlere har til å sette opp straffens innhold også kan ses i lys av et sosialkonstruktivistisk perspektiv. Det innebærer at normalitets og avviksforståelsen i stor grad er varierende (Schiefløe, 2019, s. 387). Tolkningen av «fleksibilitet» i samfunnsstraffen kan altså bety at synet på kriminalitet varierer, og ulike kriminelle handlinger krever ulik grad av rehabilitering, hvor det for noen ikke nødvendigvis vil ha en effekt. Robert K. Mertons stressteori og hans forklaring på «anomi» vektlegger at kriminalitet kan være et naturlig resultat av at mennesker utforsker alternative måter å oppnå suksess på, samt at det kan oppstå også i trygge og stabile samfunn. I lys av Mertons teori kan man også forstå at «anomi» kan skje med relativt stabile mennesker. Med dette som utgangspunkt kan det også tenkes at ikke alle kriminelle handlinger behøver å ses på som et problem som må rehabiliteres, og at fleksibiliteten i straffeinnholdet må settes deretter. Noen ganger kan det være et svar på samfunnets holdninger, andre ganger kan det bunne i en feiltagelse, og noen har kanskje utført

kriminalitet i håp om å finne en ellers uoppnåelig suksessstilværelse.

Flere informanter trekker også inn at mange domfelte opplever en skam eller frykt for at andre skal vite at de har en straff. Sosialarbeiderrollen blir dermed å bruke straffens fleksible rammer til å hjelpe domfelte gjennom straffen på en diskre måte. Denne måten å gjennomgå straff på kan trekkes tilbake til Erving Goffmans stigmatteori og det han beskriver som passing. Passing handler om å håndtere det såkalte stigmaet ved å skjule det for omverden, noe som kan føre til en frykt for avsløring (Goffman, 2009, s. 125). Selv om det finnes en fare for avsløring, kan det likevel tenkes at den betryggelsen saksbehandler beskriver å kunne gi sine klienter kan være til stor lettelse for mange domfelte. I tillegg ser det ut til å samsvare med kriminalomsorgens mål om å skape en trygg og forutsigbar opplevelse i straffegjennomføring for alle domfelte (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 25).

5.3 Tverretatlig samarbeid

Tverretatlig samarbeid fikk fargekoden rosa, og innebærer underkategoriene: eksterne tiltak og nettverksbygging. Det var klar respons fra alle informantene at tverretatlig samarbeid er en av de mest betydelige ingrediensene for en rehabiliterende samfunnsstraff.

Informant 2 oppgav:

«Synes det er veldig viktig å bruke eksterne tiltak så mye man kan fordi de bare er hos oss i en begrenset periode, og det er viktig å sette inn tiltak de kan ha etter straffegjennomføringen. Det å koble på for eksempel rusbehandling eller kurs som kan skape nye nettverk kan bidra til langtidsvirkende rehabilitering».

Informant 2 supplerte med: *«Vi trenger ikke finne opp kruttet på ny hvis det allerede finnes der ute».*

Informant 3 sier:

«Sånn som jeg ser det er rehabiliteringen i samfunnsstraff stort sett at vi kan innlede samarbeid med andre». Informanten tilføyte:

«Det har vært mindre og mindre programmer i kriminalomsorgen. Vi har noe å velge

i, men samarbeid med andre tror jeg øker sjansene for at de ikke kommer tilbake hit».

Informant 4 oppgav:

«Vi har god erfaring med å ha samarbeid med Røde Kors. Da kommer de inn i et nettverk også, som er rehabiliterende i seg selv».

Informantenes opplevelser samsvarer godt med kriminalomsorgens hensikt om å være en fremtidsrettet organisasjon hvor tverretattlig samarbeid og fleksibel ressurs og kapasitetsutnyttelse står sentralt (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 23). Ut fra informantenes erfaringer, kan det se ut til at friomsorgen har styrket bruken av eksterne tiltak samtidig som organisasjonens egne programtilbud i mindre grad blir framhevet. På den ene siden kan tverretattlig samarbeid forutsette at organisasjonen tilegner seg og tar imot ny kunnskap som også baserer seg på andre velferdstjenesters forskning og kompetanse. På denne måten kan det sies at bruken av eksterne tiltak vil fremme organisasjonens mål om å prioritere faglig oppdatering, deling av kompetanse, og ta ansvar for egen utvikling (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 29). På den andre siden kan det tyde på at kriminalomsorgen har behov for å utvide bruk av sine egne strukturerte program, da slike program er lagt opp for å blant annet fremme ressurser og endringsmotivasjon (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 119).

Informantene var enige om at å skape nettverk har en avgjørende betydning for straffens rehabiliterende effekt. Regjeringen iverksatte en «Nasjonal strategi for å styrke et felles forvaltningssamarbeid for tilbakeføring etter straffegjennomføring 2017-2021», med mål om at kriminalomsorgen, samarbeidende etater og kommuner skal arbeide for bedre integrering i samfunnet etter straffegjennomføring og dermed redusere tilbakefall (Meld. St. 39 (2020–2021), s. 7). Tilbakefallsrisikoen er høyest de første årene etter siktelse (Meld. St. 39 (2020–2021), s. 57), og en vellykket rehabilitering og tilbakeføring til samfunnet vil dermed være avhengig av et bra velferdstjenestetilbud samt et godt samarbeid mellom velferdsaktørene (Meld. St. 39 (2020–2021), s. 12). Informantenes erfaringer med bruk av eksterne tiltak og nettverksbygging samsvarer med regjeringens nasjonale strategi for felles forvaltningssamarbeid om tilbakeføring. Rusbehandling og samarbeid med Røde Kors blir blant annet framhevet som positive eksterne tiltak. Mens rusbehandling hovedsakelig tilhører offentlig sektor, er Røde Kors en frivillig organisasjon, og begge sektorer er betydelige for

oppfølgingen etter løslatelse. Frivillige organisasjoner er imidlertid ment å være et supplement til det offentlige tilbudet, ikke en erstatning (Meld. St. 39 (2020–2021), s. 12).

Ifølge Howard S. Beckers stemplingsteori, kan lovbrytere oppleve vansker med å skaffe arbeid, bolig og venner, da stempelet de blir påført fører til avvisning og stengte veier i samfunnet (Schiefløe, 2019, s. 396). Rehabilitering innbefatter arbeid med levekår, bolig, jobb, utdanning, behandling m.m. (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 67). Å arbeide på tvers av etater vil naturligvis gi de beste resultatene for å oppnå god rehabilitering på overnevnte punkter, ettersom kriminalomsorgen ikke har egne behandlingstilbud eller myndighet til å gi bolighjelp. Kriminalomsorgens ansvar blir dermed å koordinere og legge til rette for at samarbeidende etater kan gjennomføre sine tjenester, for eksempel gjennom etablering av ansvarsgrupper (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 183). Å etablere et offentlig nettverk med ulike organisasjoner og etater som domfelte kan nyttiggjøre seg av etter endt soning vil sannsynligvis bidra til at brukerne opplever mestring på flere av disse livsområdene. Trolig vil det kunne føre til at domfelte møter et samfunn som oppleves imøtekommende framfor avvisende. På denne måten kan man si at bruken av eksterne tiltak kan bidra med å dempe stempling og fremme en rehabiliterende straffegjennomføring. I tillegg er tverretattlig samarbeid forenelig med virksomhetens mål om å fremme en forutsigbar og trygg overføring til samfunnet (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 25), da brukere kan få mulighet til å videreføre sitt rehabiliteringsforløp i det offentlige hjelpeapparatet også etter endt straffegjennomføring.

5.4 Endring

Endring ble gjennom alle intervjuene presisert som et viktig fenomen. Funnet fikk fargekoden blå, med endring for organisasjonen og endring for individet som underkategorier. På organisasjonsnivå ble virksomhetsstrategien og nytenking fremhevet.

Angående kriminalomsorgens endringskultur etter ny virksomhetsstrategi trådte i kraft, oppgav informant 2:

«Etter den nye virksomhetsstrategien har det vært et stort skifte, med fokus på å tenke nytt. Samtidig som de som ønsker å tenke nytt kan få «et smell» på hånden dersom de tenker for nytt. Holdningen med «sånn har vi alltid gjort det» er veldig farlig».

De andre informantene oppgav at det ikke har vært merkbare endringer i arbeidsmetoder etter ny virksomhetsstrategi ble innført, og ser lite tegn til nytenking i organisasjonen. Noen informanter mener imidlertid at kriminalomsorgen alltid har hatt endringsfremmende arbeidsmåter med stort handlingsrom og muligheter. Informant 4 utdypet dette:

«Nei vi jobber ikke mer endringsrettet nå. Vi har alltid jobbet endringsrettet. Et slagord innad på kontoret har alltid vært «vi driver ikke med behandling, men vi driver med endring». Videre oppgav informanten: «Jeg må ærlig si at jeg ikke merket noe til den nye virksomhetsstrategien, og vil ikke si at nytenking er en dominerende tankegang her. Kriminalomsorgen er et tregt system og det tar tid å implementere nye tankeganger».

Nytenking blir i kriminalomsorgens virksomhetsstrategi framhevet som en av organisasjonens hovedverdier (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021-2026), s. 7). Det også er gjennomgående angitt i strategien at organisasjonen skal fremme endring og framtidig utvikling, som innebærer modernisering, faglig oppdatering og læring (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021-2026), s. 29).

Straffens overordnede formål er at den skal motvirke nye straffbare handlinger (Straffegjennomføringsloven, 2001, § 2). Dette kommer også til synet i strgfjfl. § 53, som sier at det skal særlig vektlegges tiltak som motvirker kriminalitet (Straffegjennomføringsloven, 2001, § 53). I lys av lovens bestemmelser er det god anledning til å tenke nytt og iverksette tiltak så lenge det er kriminalitetsdempende. Likevel opplyste informantene at det er lite tegn og rom for nytenking, og at virksomhetsstrategien ikke har gitt merkbare innvirkning på arbeidsetikken.

På den ene siden fremkommer det fra flere informanter at de alltid har arbeidet endringsrettet, noe som kan tale for at organisasjonens etikk allerede samsvarer med virksomhetsstrategiens målsetting. På den andre siden tilsier informantenes opplevelser vedrørende lite tegn til nytenking at kriminalomsorgen ikke har oppnådd ønskede resultater for egen utvikling. Det kan tyde på at kriminalomsorgen fortsatt har en vei å gå for å realisere en moderne, nytenkende og oppdatert endringskultur i tråd med virksomhetsstrategien. En nytenkende arbeidskultur blant ansatte vil også kunne gi positive konsekvenser for domfeltes sjanser til å

endre seg selv og sitt kriminelle handlingsmønster.

Gjennom intervjuene var det stort fokus på hvordan domfelte kan oppleve personlig endring gjennom rehabilitering i straffegjennomføring, og i den forbindelse ble relasjoner og mestring viktige elementer. På spørsmål om hvordan rehabilitering i samfunnsstraffen kan føre til endring hos domfelte svarte informant 1:

«Jeg tenker at enhver rehabilitering starter med en erkjennelse hos den det gjelder. Og så må det føre til en slags motivasjon eller en tanke om endring». Informanten tilføyet: «Jeg tror på relasjoner, så relasjonsbygging er viktig for å oppnå endring på noe sett».

Informant 2 oppgav:

«Endringssamtaler er viktig. Jeg bruker mye Fuelboks, et samtalepill hvor man trekker kort og snakker om det. Kategoriene kan være spørsmål om oppvekst, hvordan deres livsstil påvirker pårørende..., nettverk. Ellers bruker vi mye MI, motiverende intervju, dialogisk samtalemetode med åpne spørsmål. Det fungerer greit. Det er bare en samtalemetode, men innholdet er ikke lagt inn».

Informant 3 sier:

«Mye av rehabiliteringen går på relasjonsbygging. Vi bruker MI som teknikk, men det går mer på at det er lettere å få relasjon og komme i en trygg posisjon til at man kanskje får mer tak i hva som er problemet. Bruker også BaM for å analysere situasjoner man kan være i og lovbrudd i seg selv. Men bruken av slik må være bevisst og hensiktsmessig. Bruker vi det feil kan det virke som vi framhever deres feil, og det er ikke rehabiliterende».

En god relasjon er ifølge informantene grobunn for at domfelte skal oppnå endring.

Relasjonsbygging er en sentral del av sosialt arbeid, og som saksbehandler i kriminalomsorgen arbeider man gjennom relasjoner. Det vil si at det er fokus på interaksjonen og kontakten som skapes mellom sosialarbeider og bruker (Levin & Ellingsen, 2015, s. 115), og at man gjennom denne kontakten kan skape gode endringer. Grunnlagsdokumentet for

sosialarbeidere vektlegger også relasjonen mellom sosialarbeider og bruker. Her står det: «Måten profesjonsutøveren møter enkeltmennesker, kolleger og grupper på, er avgjørende for hvordan tjenester og hjelp blir utført, forstått og mottatt», og «Et helhetlig og godt koordinert tjenestetilbud bygger på gode relasjoner mellom profesjonsutøver og bruker» (Fellesorganisasjonen, 2019, s. 9). Ifølge informant 1 er relasjonen viktig for å oppnå endring på noe vis, og informant 3 peker på relasjon som en viktig faktor for å komme i posisjon og få tak i problemer. Informantenes erfaringer stemmer godt overens med hvordan relasjoner beskrives å være en sentral faktor for å utøve godt sosialt arbeid i grunnlagsdokumentet.

Videre er informantenes erfaringer med relasjonsbygging som endringsfremmende i godt samsvar med «empowerment» som sosialfaglig tilnærming. Empowerment handler om at man i størst mulig grad skal bidra til myndiggjøring for utsatte grupper slik at de kan oppnå egen mestring (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 110). Dette støttes også av kriminalomsorgens mål om at domfelte skal være aktive og ansvarlige aktører i eget liv både under og etter straffegjennomføring (Meld. St. 39 (2020–2021), s. 5).

Ifølge Howard S. Becker kan det å bli påført stempel som kriminell føre til at man blir utestengt fra samfunnet, og oppleve vansker med å skaffe seg både arbeid, bolig og nettverk (Schiefløe, 2019, s. 396). Det kan dermed argumenteres for at en domfelt som opplever økt innflytelse og stor grad av myndiggjøring i eget liv vil kunne endre på sitt kriminelle stempel, eller være bedre rustet til å håndtere de utfordringene som følger med et slikt stempel. Positiv endring gjennom straffegjennomføring kan dreie seg om å oppnå rusfrihet, skaffe seg passende bolig, opparbeide lese-skrive- og regne ferdigheter, muligheter på arbeidsmarkedet, evne til å forholde seg til venner, familie og samfunnet på en god måte samt være i stand til å håndtere sine problemer og søke hjelp (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 9). En domfelt som opplever positiv endring på overnevnte livsområder, vil sannsynligvis kunne tre tilbake til et samfunn som oppleves mer åpent. Eksempelvis vil det være naturlig at det åpnes opp flere muligheter på arbeidsmarkedet for en person som foretar en endring gjennom å for eksempel ta utdanning eller kurs. Å bli møtt av et åpnere samfunn vil trolig forsterke ønske om å opprettholde den foretatte endringen.

Et annet funn i forhold til endring er at endringsfremmende samtaler, både motiverende intervju (MI) og Bygging av Mestringstillit (BaM) ble nevnt. Begge samtalemotodikkene er spesielt utviklet for å fremme endring, men det ser imidlertid ikke ut til at informantene peker

fortrolig til disse metodene. Informant 2 sier at MI fungerer greit, men oppgav likevel andre metoder først. Informant 3 pekte på at bruken av strukturerte samtalemetodikker også kan gi ugunstige konsekvenser.

Innføring i systematisk arbeidsprosessmodell og kommunikasjon står oppført som viktig faktor for de som jobber direkte med domfelte (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 67), og det presiseres i virksomhetsstrategien at kriminalomsorgen skal øke kommunikasjon og miljøarbeid-kompetanse for sine ansatte (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021-2026), s. 25). På den ene siden kan det se ut som kriminalomsorgen har behov for å fremme bruken og opplæringen av arbeidsmodeller med strukturerte samtaleverktøy. På den andre siden kan informantenes erfaringer ses i lys av et nytenkende perspektiv, hvor en friere samtale-tilnærming muligvis kan gi like stort eller større opphav til endringsmotivasjon for domfelte. Uavhengig av de positive eller negative virkningene slike metoder medfølger, ser det ut til at organisasjonen har et avklaringsbehov for hvorvidt, hvor mye, og i hvilke settinger strukturerte samtale-metoder skal benyttes.

5.5 Arbeidstrening

På spørsmål vedrørende samfunnsstraffens innhold, muligheter og kriterier kom det tydelig fram at samfunnsnyttig tjeneste kan fungere som opprustning til framtidig arbeid. Studiens siste funn utgjør dermed tema «arbeidstrening», og omfavner underkategoriene: rutiner og stigma.

På spørsmål om hvilke muligheter som ligger i samfunnsnyttig tjeneste, svarte informant 1:

«Arbeid er noe mange har utfordringer med. Det finnes frivillige organisasjoner som driver arbeidstrening og formidling. Fretex har vi sett noen ganger at folk får tilbud om ekstra stilling etter samfunnsnyttig tjeneste».

Informant 4 fortalte:

«Ja, så har vi noen tilfeller hvor de har blitt tilbudt jobb etterpå. Det kan fungere som en slags arbeidstrening. I tillegg får de en struktur på dagene sine med døgnrytme, noe å gå til og opplevd mestring. Jeg har en som jobber 6 dager i uka, men får kun

uttelt for samfunnsnyttig tjeneste 2 av dagene».

På spørsmål om informantenes viktigste erfaringer med samfunnsstraff oppgav informant 2:

«Det er også folk som får fast jobb etter samfunnsstraffen. Det viktigste er den arbeidstreningen de får som er ekstremt verdifull. De får testet ut hva de kan og hva de liker, og får rutiner. Rutiner kan være grobunn for god livskvalitet. Mange kaller det for «jobb» og sier det med en slags stolthet i stemmen. Mange har aldri vært i arbeid før». Informanten tilføyet: «De får oppleve at de ikke bare er en byrde, men kan også være en ressurs».

Det er klar enighet blant alle informantene at arbeidstrening via samfunnsnyttig tjeneste kan ha en rehabiliterende effekt. Samfunnsnyttig tjeneste kan gi opphav til rutiner og struktur i hverdagen samt opplevelse av mestring og stolthet, noe som også kan være essensielle faktorer for å oppnå rehabilitering. Kriminalomsorgen skal legge til rette og motivere domfelte til å utvikle egne ressurser og kompetanse (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021-2026), s. 23), samt bidra til en meningsfull hverdag. Den samfunnsnyttige tjenesten virker å ha nær sammenheng med egen ressursutvikling og en hverdag med meningsfylt innhold. Denne oppfatningen styrkes særlig av informant 2 sin uttalelse om at domfelte får oppleve seg som en ressurs framfor en byrde, samt informant 4 sitt eksempel hvor en domfelt selv ønsker å tilbringe mer tid der hen utfører samfunnsnyttig tjeneste enn hva hen får uttelt timer for.

Sett i kontekst av Robert K. Mertons stressteori, vil informantenes oppfatning av at samfunnsnyttig tjeneste kan gi opphav til videre tilhørighet i arbeidslivet naturligvis virke rehabiliterende. Ifølge Merton kan høye krav til utdanning og kompetanse føre til at noen grupper blir mer marginalisert i samfunnet og mister dermed muligheten til å lære seg arbeidslivets sosiale koder (Schiefløe, 2019, s. 404). Han mente at slike forhold kan gi opphav til det han beskriver som «anomiske tilstander», noe han forklarte som forskjeller og avvik mellom noen gruppers ønsker for å suksessopnåelse, og deres reelle muligheter for å oppnå det (Schiefløe, 2019, s. 392).

En rehabiliterende straffegjennomføring innebærer sterkt fokus på å få folk i arbeid (St.meld. nr. 37 (2008-2009), s. 17), og ifølge informantene bidrar samfunnsnyttig tjeneste med nettopp

dette. Deltakelse i samfunnet, rutiner og mestringsfølelse i arbeidssammenheng vil høyst sannsynlig bidra til opplevelse av større tilhørighet i samfunnet og mindre marginalisering. Dette underbygges av informantenes opplysninger om flere tilfeller hvor domfelte har fått tilbudt både fast og deltids-arbeid der de har utført samfunnsnyttig tjeneste.

Arbeidstrening som rehabiliterende tiltak i samfunnsstraff kan også ses i sammenheng med Erving Goffmans stigmatologi. Goffman beskriver stigma som en uoverensstemmelse mellom den tilsynelatende og den faktiske sosiale identitet (Goffman, 2009, s. 20). Stigmatiserte mennesker vil ifølge Goffman ofte oppleve personlig skamfølelse og ekskluderes fra den alminnelige respekt som tilkommer de «normale» (Goffman, 2009, s. 21–22). Det fremkommer i intervjuene at mange domfelte opplever mye skam knyttet til sin straffegjennomføring. Informant 3 sier:

«For mange er det en skam knyttet til slike saker. Mange bærer skammen alene, og det å få snakke om det med kriminalomsorgen kan være overraskende for mange, hvordan de selv har det oppi dette».

Informant 4 fortalte:

«Mange tror de skal ut å plukke søppel i gatene. Det har mange gruet seg til. De er redd for å et stempel på dem, at alle skal skjønne at de har en straff».

Den ny-stigmatiserte vil formodentlig føle en ambivalens når han først må innse hvilken stigmatiserende kategori han selv tilhører og hvilke personer han nå må akseptere som sine egne (Goffman, 2009, s. 78–79). Videre er stigmatologi nært relatert til opplevelse av nederlag og mangel på anerkjennelse og bekreftelse i samfunnet (Goffman, 2009, s. 10).

Ifølge informantene kan de som sosialarbeidere betrygge domfelte ved å avkrefte deres frykt for å bli stigmatisert og stemplet, samt tilrettelegge for en mer diskre gjennomføring av samfunnsnyttig tjeneste. Dette er i overensstemmelse med myndiggjøring som sentralt prinsipp for sosialt arbeid, som innebærer å støtte opp brukeres innflytelse i eget liv (Højdahl, 2007, s. 49–50), i denne forstand deres straffegjennomføring. I tillegg kommer det fram at det å snakke om skammen kan ha en god effekt for mange. Følelsen av å bli sett og hørt kan bidra til å mobilisere ressurser (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 110). Samfunnsnyttig tjeneste vil

også høyst sannsynlig bidra til at domfelte får utviklet ressurser og opplevd mestring. Det harmonerer godt med kriminalomsorgens mål om å tilrettelegge for at domfelte skal utvikle egne ressurser og kompetanse (Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021–2026), s. 23), som også kan frambringe følelsen av anerkjennelse og bekreftelse i samfunnet. Det kan dermed sies at samfunnsnyttig tjeneste er en sentral del av rehabiliteringsarbeidet som finner sted i en straffegjennomføring med samfunnsstraff, og at det fungerer til sitt formål.

6. Oppsummering og konklusjon

I dette forskningsprosjektet har jeg undersøkt hvilke erfaringer ansatte i friomsorgen har med rehabilitering i straffegjennomføring med samfunnsstraff. Det har blitt intervjuet fire ansatte ved Rogaland friomsorgskontor fordelt på avdeling Stavanger og avdeling Haugesund. Jeg startet med å utforske tidligere forskning på området, og fant raskt ut at det var lite nyere forskning rundt emnet. Deretter lette jeg etter relevant litteratur og skapte en teoretisk referanseramme som underbygger studiens tema. Videre ble det foretatt intervjuer som jeg transkriberte og analyserte for å besvare oppgavens problemstilling som var:

«På hvilken måte opplever ansatte i friomsorgen at samfunnsstraff kan ha en rehabiliterende effekt?»

Når det gjelder studiens funn, ble det for først og fremst innlysende at det er ulike oppfatninger med hva som legges i å arbeide rehabiliteringsrettet i kriminalomsorgen, og det kan være behov for en klargjøring av begrepets innhold for at ansatte skal kunne arbeidet etter samme mål. Videre funn i undersøkelsen utgjorde temaene: fleksibilitet, tverretatlig samarbeid, endring og arbeidstrening, og funnene har nær sammenheng med hverandre. Informantene forklarte at det i store trekk er fleksible rammer og gode tilpasningsmuligheter i samfunnsstraff, noe som viser seg å være av avgjørende betydning for å oppnå god rehabilitering hos domfelte. I tillegg kommer det fram at sosialarbeiderne i friomsorgen kan tilrettelegge for en samfunnsstraff uten å ty til rehabiliterende tiltak, noe som også er i tråd med kjerneverdier i kriminalomsorgen, som å tilpasse straffegjennomføring etter behov.

En trygg og forutsigbar tilbakeføring til samfunnet står sentralt i kriminalomsorgens nye virksomhetsstrategi, og med de fleksible rammene informantene beskriver å ha i sin rolle som saksbehandlere ligger det også et bredt handlingsrom for å inngå samarbeid med andre etater.

Det blir av informantene beskrevet som en sentral del av rehabiliteringsarbeidet å etablere et offentlig nettverk den domfelte kan nyttiggjøre seg av også etter soning, og tverretattlig samarbeid blir derfor et verdifullt element for kriminalomsorgens rehabiliteringsarbeid. Kriminalomsorgens egne programtiltak blir derimot mindre påpekt, og kan se ut til å ha behov for en styrkning.

Ifølge kriminalomsorgens nye virksomhetsstrategi skal straffegjennomføring fremme endring, og domfeltes endringsprosess har nær sammenheng med organisasjonens arbeidsmetoder. Det fremkommer at kriminalomsorgen har en vei å gå når det gjelder å implementere nye tenkemåter, som kan gi domfelte mulighet til å ta enda større utbytte av straffegjennomføring som personlig endringsprosess. Strukturerede samtalemotodikker som skal fremme endring ser ut til å bli brukt i mindre grad samtidig som informantene fremmer en friere tilnærming. Det kan dermed tenkes at det kan være et oppklaringsbehov rundt hvordan metoder skal benyttes. Informantene la også vekt på hvor viktig det er å bygge relasjonen er for å oppnå endring. Det er derfor viktig at sosialarbeiderne evner å skape slike relasjoner gjennom å blant annet fremme domfeltes egen ressursutvikling og myndiggjøring.

Gjennomgående i kriminalomsorgens retningslinjer fremkommer det at det skal tilrettelegges for at domfelte får utnyttet egne ressurser. Samfunnsnyttig tjeneste blir dermed påpekt som en sentral del av samfunnsstraffens rehabiliteringsprosess. Informantene begrunner dette med at både rutiner og mestring så vel som arbeidstrening vil bidra til større tilhørighet og deltakelse i samfunnet. I tillegg bærer domfelte som kommer til samfunnsstraff ofte med seg en skamfølelse. Måten sosialarbeideren møter sine klienter på, vil kunne ha vesentlig betydning for hvordan domfelte håndterer dette, og ha en dempende virkning på følelsen av stigma og skam.

Alt i alt er det mye som tyder på at samfunnsstraffen har en rehabiliterende effekt, samt at straffen «endrer» i tråd med kriminalomsorgens visjon. Særlig bør kriminalomsorgen bevare de fleksible rammene samfunnsstraffen tilbyr og videreføre det allerede veletablerte arbeidet med tverretattlig samarbeid og bruken av samfunnsnyttig tjeneste. Likevel kan det være behov for noen justeringer for å oppnå enda større rehabiliterende og endringsfremmede virkning. Denne oppgaven belyser sentrale punkter som kan være aktuelt for kriminalomsorgen å fokusere videre på i forhold til arbeid med rehabilitering, som kan innebære å konkretisere hva som skal legges i rehabiliteringsarbeid, en eventuell styrkning eller avklaring rundt egne

program og strukturerte metodikker, samt å fremme nytenking i større grad. Å utforske rehabilitering i samfunnsstraff har vært både utfordrende og lærerikt, og det blir interessant å se om det blir tatt ytterligere grep for å fremme rehabilitering og endring i tiden framover.

Litteraturliste

Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (5. utg.). Gyldendal akademisk. (s. 11-122, s. 125-149) *

Ellingsen, I. T., & Skjefstad, N. S. (2015). Anerkjennelse, myndiggjøring og brukermedvirkning. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: En grunnbok* (s. 97–111). Universitetsforlaget.

Fellesorganisasjonen. (2017). *Global definisjon av sosialt arbeid*. <https://www.fo.no/aktuelle-brosjyrer/global-definisjon-av-sosialt-arbeid-article5620-1335.html> *

Fellesorganisasjonen. (2019-2023). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere*. <https://www.fo.no/yrkesetikk/fo-yrkesetisk-grunnlagsdokument-2019-2023-article6951-1346.html> *

Forskrift om habilitering og rehabilitering. (2011). *Forskrift om habilitering og rehabilitering, individuell plan og koordinator* (FOR-2011-12-16-1256). Lovdata. <https://lovdata.no/pro/#document/SF/forskrift/2011-12-16-1256?searchResultContext=1252&rowNumber=1&totalHits=10902> *

Goffman, E. (2009). *Stigma: Om avvigerens sociale identitet* (2. utg.). Samfundslitteratur. *

Helsedirektoratet. (2017). *Motiverende intervju som metode*. <https://www.helsedirektoratet.no/tema/motiverende-intervju-mi/motiverende-intervju-som-metode> *

Højdahl, T. (Red.). (2007). *Mestring og muligheter: Erfaringer med Bygging av mestringstillit (BaM) i kriminalomsorgen*. Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS. *

Kriminalomsorgen. (u.å.-a). *Om kriminalomsorga*. Hentet 31. mars 2022, fra <https://www.kriminalomsorgen.no/om-kriminalomsorgen.533223.no.html> *

- Kriminalomsorgen. (u.å.-b). *Organisering av kriminalomsorgen*. Hentet 31. mars 2022, fra <https://www.kriminalomsorgen.no/organisering.533978.no.html> *
- Kristoffersen, R., & Iversen, J. S. (2018). Samfunnsstraff—På tide med en revisjon. *Tidsskrift for Strafferett*, 18(3), 151–180. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2018-03-02> *
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal akademisk. (s. 20-39, s. 41-65, s. 204-213) *
- Levin, I. (2015). Sosialt arbeid som spenningsfelt. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, & C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: En grunnbok* (s. 36–46). Universitetsforlaget.
- Levin, I., & Ellingsen, I. T. (2015). Relasjoner i sosialt arbeid. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: En grunnbok* (s. 112–124). Universitetsforlaget.
- Meld. St. 12 (2014-2015). *Utviklingsplan for kapasitet i kriminalomsorgen*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-12-2014-2015/id2356059/?ch=1> *
- Meld. St. 39 (2020–2021). *Kriminalomsorgsmeldingen – fremtidens kriminalomsorg og straffegjennomføring*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-39-20202021/id2861926/> *
- Schiefloe, P. M. (2019). *Mennesker og samfunn: Innføring i sosiologisk forståelse* (3. utg.). Fagbokforlaget. (s. 55-98, s. 103-118, s. 383-402) *
- St.meld. nr. 37 (2008-2009). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn (kriminalomsorgsmelding)*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-37-2007-2008-/id527624/> *
- Straffegjennomføringsloven. (2001). *Lov om gjennomføring av straff* (LOV-2001-05-18-21). Lovdata. <https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/2001-05-18-21> *

Straffeloven. (2005). *Lov om straff* (LOV-2005-05-20-28). Lovdata.

<https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/2005-05-20-28> *

Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder* (5. utg.). Fagbokforlaget.

Tjora, A. (2021). Tematisk Analyse. I I. Stuvøy, G. Tøndel, & A. Tjora (Red.), *En smak av forskning: Bacheloroppgaven som prosjekt, prosess og produkt* (s. 241–249). Cappelen Damm AS.

Tøssebro, J., & Berg, B. (2015). Sosiale forskjeller, avvik og samfunn. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: En grunnbok* (s. 227–243). Universitetsforlaget.

Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen (2021-2026). *Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen*.

<https://www.kriminalomsorgen.no/virksomhetsstrategi.549866.no.html> *

Vollan, M. (2016). "Mot normalt»? Normalitetsprinsippet i norsk straffegjennomføring. *Tidsskrift for Strafferett*, 16(4), 447–461. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2016-04-06> *

Vedlegg

Vedlegg 1: Søknad til Kriminalomsorgens region Sør-Vest

Kriminalomsorgen
Region Sør-Vest

SØKNAD OM TILLATELSE TIL FORSKNING VED ROGALAND FRIOMSORGSKONTOR

Mitt navn er [redacted], og jeg har et 60% vikariat ved Rogaland friomsorgskontor. Min tid ved Rogaland friomsorgskontor startet ved en praksisperiode som sosionomstudent via Universitetet i Stavanger. Etter endt praksisopphold fikk jeg tilbud om deltidsarbeid ved friomsorgen, noe jeg takket gledelig ja til. Gjennom min tid som student og ansatt ved Rogaland friomsorgskontor har jeg arbeidet med Narkotikaprogram med domstolskontroll (ND), § 12, samfunnsstraff, elektronisk kontroll (EK), administrasjon, ungdom og ulike personundersøkelser.

Jeg er student ved Universitetet i Stavanger ved det samfunnsvitenskapelige fakultet, hvor jeg studerer sosialt arbeid Bachelorgrad.

Tema for min bacheloroppgave vil være «Samfunnsstraffens rehabiliterende effekt, sett fra ansattes perspektiv». Jeg søker herved om å få gjennomføre en undersøkelse med dette temaet ved Rogaland friomsorgskontor. Jeg ønsker å gjøre en kvalitativ undersøkelse med semistrukturerte intervjuer ved å snakke med 3-4 ansatte ved Rogaland friomsorgskontor fordelt på avdeling Stavanger og avdeling Haugesund.

Jeg legger ved min prosjektbeskrivelse som blant annet inneholder undersøkelsens formål, problemstilling, metode og plan for gjennomføring. Utkast til intervjuguide, informasjonsbrev til deltakere, samtykkeerklæring og bekreftelse fra faglig veileder er også vedlagt. Jeg har søkt Norsk senter for forskningsdata (NSD) om å få gjennomføre undersøkelsen, har gitt dem all informasjon jeg sender dere, og fått godkjent prosjektet. Godkjenning fra NSD er lagt ved. Jeg håper på raskt svar med tanke på at det er noe kort tid til å gjennomføre bacheloroppgave med en slik metode.

Min veileder ved det samfunnsvitenskapelige fakultet er [redacted]

Med vennlig hilsen
[redacted]

Vedlegg 2: Intervjuguide

INTERVJUGUIDE

Tilpasset ansatt ved Rogaland friomsorgskontor som har arbeidet med samfunnsstraff i mer enn fem år.

INNLEDNING

- Hva slags utdanning har du og hvor lenge har du jobbet her?
- Kan du fortelle litt om friomsorgens samfunnsoppdrag?
- Kan du fortelle litt om straffegjennomføring med samfunnsstraff?

HOVEDDEL

- **På hvilken måte kan samfunnsstraff være rehabiliterende?**
 - Hvordan forstår du begrepet rehabilitering og hva legger du i det?
 - På hvilken måte var rehabilitering aktuelt i samfunnsstraffen når du startet å arbeide, og hvordan har det endret seg over de siste 5-10 årene?
- **Hvordan opplever du din rolle som saksbehandler i samfunnsstraff?**
 - Kan du si noe om hva din rolle som saksbehandler i samfunnsstraff går ut på?
 - Hvordan opplever du som saksbehandler at du kan hjelpe domfelte med rehabilitering nå, og hvordan var det for 5-10 år siden?
 - Kan du si noe om makten du har som saksbehandler?
- **Hvilke rehabiliterende tiltak finnes det i friomsorgen?**
 - Hvordan kan ulike tiltak benyttes for å oppnå rehabiliterende effekt?
 - Kan du si noe om din opplevelse av nytteeffekten av slike tiltak?

- **Hvordan kan du som sosialarbeider tilrettelegge for rehabilitering i samfunnsstraffen?**
 - Kan du si noe om muligheter for individuell tilrettelegging og tilpasning av samfunnsstraff?
 - Hvilke rammer og kriterier må du som saksbehandler følge i samfunnsstraff, og hvordan kan de påvirke rehabilitering hos domfelte?
 - Kan du si noe om domfeltes muligheter for medvirkning i samfunnsstraffen?
 - Kan du se en endring i løpet av de siste 5-10 årene når det gjelder tilrettelegging og tilpasning?

AVSLUTNING

- Kan du oppsummere hva som er dine viktigste erfaringer med rehabilitering i samfunnsstraff?
- Hva kunne vært annerledes med samfunnsstraff i et rehabiliterende perspektiv?
- Er det noe jeg ikke har spurt om som du tenker er nyttig å vite i forhold til temaet?

Tilpasset ansatt ved Rogaland friomsorgskontor som har vært ansatt i mindre enn fem år.

- **På hvilken måte kan samfunnsstraff være rehabiliterende?**
 - På hvilken måte er rehabilitering aktuelt i samfunnsstraff?
 - Kan du si noe om dine opplevelser av nytenking og rehabilitering i samfunnsstraffens innhold?
- **Hvordan opplever du din rolle som saksbehandler i samfunnsstraff?**
 - Kan du si noe om hva din rolle som saksbehandler i samfunnsstraff går ut på?
 - Hvordan opplever du å kunne hjelpe domfelte gjennom samfunnsstraffen?
 - Hvordan opplever du makten du har som saksbehandler?
- **Hvilke rehabiliterende tiltak finnes det i friomsorgen?**
 - Hvordan kan ulike tiltak benyttes for å oppnå rehabiliterende effekt?

- Kan du si noe om din opplevelse av nytteeffekten av slike tiltak?
- **Hvordan kan du som saksbehandler tilrettelegge for rehabilitering i samfunnsstraffen?**
 - Hvilke rammer og kriterier må du som saksbehandler følge når det gjelder samfunnsstraffens innhold, og kan disse være til hinder for rehabilitering?
 - Kan du si noe om ditt handlingsrom for bruk av skjønn når det gjelder vurdering av rehabiliteringsbehov og tiltak i samfunnsstraffen?
 - På hvilken måte er det mulighet for individuell tilrettelegging og tilpasning av samfunnsstraff?
 - Kan du si noe om domfeltes muligheter til medvirkning?

AVSLUTNING

- Kan du oppsummere for meg hva som er dine viktigste erfaringer med rehabiliteringsmuligheter i samfunnsstraff?
- Hva kunne vært annerledes med samfunnsstraff i et rehabiliterende perspektiv?
- Kan samfunnsstraffens rehabiliterende effekt bidra til varig endring hos domfelte?
- Er det noe jeg ikke har spurt om som du tenker er nyttig å vite i forhold til temaet?

Vil du delta i forskningsprosjektet

«Samfunnsstraffens rehabiliterende effekt sett fra ansattes perspektiv»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å få fram ansatte ved Rogaland friomsorgskontors erfaringer og opplevelser av hvordan samfunnsstraff kan være rehabiliterende. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Mitt navn er [REDACTED] og jeg er på mitt siste semester som sosionomstudent ved Universitetet i Stavanger, Bachelorgrad. I min bacheloroppgave skal jeg undersøke på hvilken måte samfunnsstraff kan ha en rehabiliterende effekt, sett fra ansattes perspektiv.

Formål

Hensikten med denne studien er å undersøke hvordan ansatte ved Rogaland friomsorgskontor opplever samfunnsstraffen som rehabiliterende for sine klienter og muligheter for å tilrettelegge for rehabilitering for sine klienter som soner med samfunnsstraff. Formålet er å få fram hvilke tiltak som finnes, hvordan de fungerer etter sitt formål, samt om rehabilitering i samfunnsstraff er i overensstemmelse med kriminalomsorgens virksomhetsstrategi «straff som endrer».

Problemstillingen er: «Samfunnsstraffens rehabiliterende effekt sett fra ansattes perspektiv».

Forskningsspørsmål jeg har utarbeidet meg er som følgende:

- På hvilken måte kan samfunnsstraff være rehabiliterende?
- Hvordan opplever ansatte at de kan bidra til at samfunnsstraffen blir rehabiliterende for domfelte?
- Hvilke rehabiliterende tiltak finnes det ved Rogaland friomsorgskontor?
- Hvilken nytteeffekt kan tilrettelegging ha for å oppnå rehabilitering?
- Bidrar rehabiliterende tiltak i friomsorgen til varig endring hos domfelte?

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Stavanger v [REDACTED]

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg ønsker å intervju tre til fire ansatte ved Rogaland friomsorgskontor, hvor minst en har arbeidet med samfunnsstraff i over fem år, og minst en ansatt som har arbeidet med samfunnsstraff i mindre enn fem år. Ved å utføre disse intervjuene vil vi få et bredt perspektiv på hvordan samfunnsstraffens rehabiliterende effekt kan ha forandret seg over tid, samt flere sider og beskrivelser som kan belyse problemstillingen.

Hva innebærer det for deg å delta?

Det er nødvendig at du har fysisk og psykisk helse til å kunne gjennomføre et intervju. Samt at du må beherske norsk språk tilstrekkelig til å kunne forstå og gjøre deg forstått i samtalen.

Metoden som vil bli brukt kalles for semistrukturert intervju. Det vil si at jeg vil stille deg spørsmål, samt gi deg muligheten til å forklare rundt det. I intervjuet vil det bli brukt en lydopptaker.

Intervjuet vil vare i 30 – 60 min. og vi avtaler tid og sted når du har bestemt deg for om du ønsker å delta.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er senest innen utgangen av 2022.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg? Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Stavanger har Personverntjenester vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Stavanger v [REDACTED].
- Vårt personvernombud: personvernombud@uis.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17
-

Med vennlig hilsen

[REDACTED]	[REDACTED]
Universitetslektor	Bachelorstudent
Det samfunnsvitenskapelige fakultet	Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Stavanger	Universitetet i Stavanger
[REDACTED]	[REDACTED]

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «samfunnsstraffens rehabiliterende effekt, sett fra ansattes perspektiv», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i denne studien og er villig til å la meg intervju av [REDACTED]

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

Vurdering

Referansenummer

728113

Prosjekttittel

Samfunnsstraffens rehabiliterende effekt sett fra ansattes perspektiv

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Stavanger / Det samfunnsvitenskapelige fakultet / Institutt for sosialfag

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)**Type prosjekt**

Studentprosjekt, bachelorstudium

Kontaktinformasjon, student**Prosjektperiode**

21.01.2022 - 16.05.2022

Vurdering (1)**31.01.2022 - Vurdert**

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg, og eventuelt i meldingsdialogen mellom innmelder og Personverntjenester. Behandlingen kan starte.

DEL PROSJEKTET MED PROSJEKTANSVARLIG

For studenter er det obligatorisk å dele prosjektet med prosjektansvarlig (veileder). Del ved å trykke på knappen «Del prosjekt» i menylinjen øverst i meldeskjemaet. Prosjektansvarlig bes akseptere invitasjonen innen en uke. Om invitasjonen utløper, må han/hun inviteres på nytt.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til den datoen som er oppgitt i meldeskjemaet.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke

tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

Personverntjenester vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), og dataportabilitet (art. 20).

Personverntjenester vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1 f) og sikkerhet (art. 32).

Ved bruk av databehandler (spørreskjemaleverandør, skylagring eller videosamtale) må behandlingen oppfylle kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29. Bruk leverandører som din institusjon har avtale med.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: <https://www.nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema>
Du må vente på svar fra oss før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Personverntjenester vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.
Lykke til med prosjektet!

